

MYKOLO RIOMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS

BRIGITA REMUTIENĖ

ĮTRAUKAUS UGDYMO PRIEINAMUMAS LIETUVOS
BENDROJO UGDYMO MOKYKLOSE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

Dr. Sergejus Neifachas

VILNIUS

2023

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	3
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	4
ŽODYNĖLIS	5
ĮVADAS.....	7
1. ĮTRAUKIOJO UGDYMO PRIEINAMUMAS LIETUVOS BENDROJO UGDYMO MOKYKLOSE TEORINIS PAGRINDIMAS	10
1.1. Įtraukiojo ugdymo samprata mokslinėje literatūroje.....	10
1.2. Įtraukiojo ugdymo teisinis reglamentavimas Lietuvoje	19
1.3. Įtraukaus ugdymo pasirengimo užtikrinimo padariniai ir jų priežastys	27
2. ĮTRAUKIOJO UGDYMO PASIRENGIMO UŽTIKRINIMAS BENDROJO UGDYMO MOKYKLŲ POŽIŪRIU.....	34
2.1. Tyrimo metodologija	34
2.2. Įtraukiojo ugdymo prieinamumas bendrojo ugdymo mokyklose.....	36
2.2.1. Duomenys apie tyrime dalyvavusias bendrojo ugdymo mokyklas.....	36
2.2.2. Švietimo pagalbos specialistų pasiskirstymas mokyklose	38
2.2.3. Švietimo pagalbos teikimas bendrojo ugdymo įstaigose	42
2.2.4. Bendrojo ugdymo mokyklų ir pedagogų iššūkiai	44
2.2.5. SUP turinčių mokinių įtrauktis ir tėvų įsitraukimas.....	46
2.2.6. Priemonės didinančios mokyklų pasirengimą ir prieinamumą įtraukiamame ugdyme	49
IŠVADOS.....	53
REKOMENDACIJOS.....	54
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	55
SANTRAUKA	59
SUMMARY	60
PRIEDAI.....	61

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Pagrindinių švietimo nuostatų, sampratų, sprendimų santrauka specialiųjų poreikių turintiems mokiniams, 12 psl.

2 lentelė. Įtraukiojo ugdymo principai, 17 psl.

3 lentelė. Lietuvos Respublikos Vyriausybės dokumentai, reglamentuojantys specialųjį ugdymą, 25psl.

4 lentelė. NPP uždavinys „Bendrojo ugdymo mokyklų mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių“, 27 psl.

5 lentelė. NPP uždavinys „Didinti švietimo įtrauktį ir prieinamumą, užtikrinti saugią aplinką kiekvienam asmeniui.“, 29 psl.

6 lentelė. Inkluzinio švietimo kokybės plėtros principai, 30 psl.

7 lentelė. Švietimo pagalbos teikimas bendrojo ugdymo mokyklų pedagogams, 40 psl.

8 lentelė. Priemonės didinančios įtraukiojo ugdymo prieinamumą, 47 psl.

9 lentelė. Priemonės didinančios įtraukiojo ugdymo pasirengimą, 48 psl.

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

- 1 paveikslas. Statistikos duomenys bendrojo ugdymo mokyklų mokiniai turintys specialiųjų ugdymosi poreikių – bendrųjų klasių (visiška integracija), 15 psl.
- 2 paveikslas. Įtraukiojo ugdymo sąlygos, 16 psl.
- 3 paveikslas. Respondentų pasiskirstymas pagal geografinę padėtį, 35 psl.
- 4 paveikslas. SUP mokinių skaičius pagal apskritį. 36 psl.
- 5 paveikslas. Respondentų mokyklos mokinių kontingento dalis, kurią sudaro mokiniai, turintys specialiųjų poreikių, 37 psl.
- 6 paveikslas. Mokyklos psichologo etatas, 38 psl.
- 7 paveikslas. Mokyklos socialinio pedagogo etatas, 38 psl.
- 8 paveikslas. Mokytojų padėjėjų skaičius, 39psl.
- 9 paveikslas. SUP mokinių daugėja bendrojo ugdymo mokyklose, 39 psl.
- 10 paveikslas. Papildomas mokyklų finansavimas ugdant SUP mokinius, 41 psl.
- 11 paveikslas. Bendrojo ugdymo mokyklų iššūkiai, ugdant SUP mokinius, 42 psl.
- 12 paveikslas. Pedagogų iššūkiai, ugdant SUP turinčius mokinius, 43 psl.
- 13 paveikslas. Privalumai mokantis visiems mokiniams bendroje erdvėje, 44 psl.
- 14 paveikslas. Mokiniai, kurie mokosi namuose, 45 psl.
- 15 paveikslas. Ar SUP turinčių mokinių tėvai bendradarbiauja su mokyklų administracija, 46 psl.

ŽODYNĖLIS

Specialieji ugdymosi poreikiai – „pagalbos ir paslaugų ugdymo procese reikmė, atsirandanti dėl išskirtinių asmens gabumų, įgimtų ar įgytų sutrikimų, nepalankių aplinkos veiksnių“ (Nr. XII-2290, 2016-04-07, paskelbta TAR 2016-04-18, i. k. 2016-09857).

Švietimas – „ugdymas ir išsilavinimo teikimas, savišvieta; taip pat mokinių, jų tėvų (globėjų, rūpintojų), švietimo įstaigų, mokytojų ir kitų švietimo teikėjų, švietimo pagalbos specialistų veiklų visuma“ (Nr. XII-2290, 2016-04-07, paskelbta TAR 2016-04-18, i. k. 2016-09857).

Švietimo pagalba – „mokiniam, jų tėvams (globėjams, rūpintojams), mokytojams ir švietimo teikėjams specialistų teikiama pagalba, kurios tikslas – didinti švietimo veiksmingumą“ (Nr. XII-2290, 2016-04-07, paskelbta TAR 2016-04-18, i. k. 2016-09857).

Inkliuzinis ugdymas - „Tai ugdymas su pagalba kiekvienam mokiniui, puoselėjant aukštus lūkesčius dėl kiekvieno mokinio pasiekimų; skirtynes laikant galimybėmis ir ištekliais, kuriais grindžiamas kiekvieno mokinio ugdymasis“ (Europos specialiojo ir inkliuzinio ugdymo plėtros agentūra, 2012). „Inkliuzinio ugdymo metu specialiųjų poreikių asmenys yra ne tik ugdomi kartu su savo bendraamžiais, bet ir bendrų ugdymo programų pagrindu, kokybiškai jas individualizuojant ir pritaikant jų specialiesiems poreikiams“ (Sutrikusios raidos vaikų konsultavimo skyrius; Adomaitienė, 2001).

Integruotas ugdymas - „Procesas, kai vaikai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, susijusių su sutrikimais, negalia, nepalankiais socialiniais aplinkos veiksniais ir kt., yra įtraukiami į bendrojo ugdymo mokyklas tikintis, kad šie vaikai prisitaikys prie standartizuotų reikalavimų“ (Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2016 cit. Ališauskienė, Miltenienė [15] 2018).

Įtrauktis - „Švietimo sistema sudaro sąlygas kiekvienam asmeniui ugdytis, plėtoti savo galias ir gebėjimus, gauti reikiamą pagalbą, patirti sėkmę mokantis, socialinėje, kultūrinėje ir (ar) kitose veiklose ir būti nediskriminuojamam dėl ugdymosi poreikių įvairovės ir (ar) švietimo pagalbos reikmės“ (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo Nr. I-1489 5, 14, 21, 29, 30, 34 ir 36 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 451 straipsniu įstatymas).

Įtraukusis ugdymas – „kokybiškas ugdymas kiekvienam mokiniui. Įtraukijį ugdymą tikslinga sieti su individualizuotu kiekvieno mokinio ugdymu, atitinkančiu kiekvieno vaiko ugdymosi galias ir poreikius. Įtraukusis ugdymas apima ugdymo turinio, mokytojų rengimo, pagalbos mokiniui, mokytojui, mokyklai, vertinimo, ugdymo organizavimo sritis“ (Įtraukusis ugdymas. Nacionalinė švietimo agentūra).

Individualizuotas ugdymas - „Mokytojo dėmesio skyrimas aktyviam besimokančiojo vaidmeniui, jo pasirinkimams bei sprendimams dėl mokymosi metodų, būdų bei jų praktinio panaudojimo kasdieniniame gyvenime (Maselena et al., 2018), skatinantis autentišką, patirtinį, savivaldį

mokinių mokymąsi. Mokiniai patys kuria savo žinojimą, remdamiesi jau turima patirtimi, įgydami ir reflektuodami naujas patirtis“ (Dėl pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų aprašo, 2015 m. gruodžio 21 d. Nr. V-1309. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2015).

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika. „Įtraukios švietimo sistemos yra gyvybiškai svarbios socialiai įtraukesnės visuomenės sudedamoji dalis“ (Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra, 2023). Dėl sparčiai besivystančio ir besikeičiančio poveikio į gyvenimo kokybę, tenka atkreipti dėmesį į švietimo sistemai tenkančius iššūkius. Lietuvai atgavus Nepriklausomybę kaip ir visoje Europoje aktuali tema tapo specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių įtrauktis į bendrąjį ugdymą. Sparčiai tobulėjant šiuo aspektu buvo imamasi priemonių tokių kaip švietimo įstatymas, specialiojo ugdymo įstatymas ir daugelis kitų, kurie buvo pirmieji žingsniai link lygių galimybių bendrajame ugdyme. Įtraukusis ugdymas apjungia bendrąjį ir specialiųjų ugdymą į vieną bendrą ugdymo modelį, kurios veikia papildydamos viena kitą.

Lietuvoje veikia daugiafunkciniai centrai, specialiosios mokyklos, kurios priima mokinius su įvairiomis negaliomis, sutrikimais. Tačiau tokių ugdymo centrų Lietuvoje nėra daug, dažniausiai jie randasi didžiuosiuose Lietuvos miestuose, nutolę nuo kaimiškų vietovių. Tad vaikučiai, kuriems nesudarytos sąlygos mokytis arčiau namų esančioje ugdymo įstaigoje, jiems tenka išvykti į kitame mieste esančią specializuotą mokyklą ir ten gyventi be šeimos ir artimųjų.

Taigi jau nuo 2024-ųjų metų rugsėjo 1-osios dienos įsigalios Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas Nr. I-1489 straipsnių pakeitimas ir įstatymo papildymas 45 straipsniu, kurie numato, kiekvienam mokiniui sudaryti būtinas sąlygas, ugdymo įstaigoje - darželyje ar mokykloje, ugdytis arčiausiai gyvenamosios vietos kartu su kitais mokiniais. Bendrojo ugdymo mokyklos, privalo tam pasiręngti ir užtikrinti įtraukaus ugdymo prieinamumą kiekvienam vaikui. 2021–2024 metų veiksmų plano tikslas yra panaikinti fizines, emocines, informacines ir socialines kliūtis, kurios trukdo sudaryti sąlygas mokytis šiems mokiniams su savo bendraamžiais arčiau gyvenamosios vietos ir užtikrinti kokybišką švietimo teikimą kiekvienam mokiniui. Taip pat laiku suteikti reikiamą, jo ugdymosi poreikius atitinkančią pagalbą. Taigi, ar bendrojo ugdymo mokyklos yra tam pasiręngusios, ar taiko įvairias priemones užtikrinti įtraukųjį ugdymą savo įstaigoje? Su kokiais iššūkiais susiduria rengiantis užtikrinti įtraukųjį ugdymą? Į šiuos rūpimus klausimus galima būtų atsakyti tik ištyrus ir išanalizavus esamą situaciją ugdymo įstaigoje. Tam reikalingas tyrimas, kurio metu būtų išsiaiškinta ar mokyklos yra pasiręngusios užtikrinti įtraukųjį ugdymą ir su kokiais iššūkiais susiduria tam ruošiantis.

Temos iširtumas. Apie įtraukųjį ugdymą pastaruoju metu kalba nemažai. Kadangi artėja pokyčiai švietime, imamasi įvairių priemonių, girdima vis daugiau diskusijų ir tyrimų apie tai. Yra atlikta nemažai tyrimų, kurie atvaizduoja dabartinę įtraukiojo ugdymo situaciją Lietuvos švietimo sistemoje. Mokyklų tobulinimo centras (2022) atliko tyrimą apie įtraukiojo ugdymo situaciją mokyklose pagal tėvų, mokinių ir mokytojų požiūrį. Tėvų įsitraukimas į mokinių ugdymo veiklas vertinamas santykinai žemas. Pasak V. Targamadžės, (2015) „nors didelė dalis pedagogų aukštai vertina mokyklose kuriamą

įtraukiojo ugdymo kultūrą ir politiką, tačiau nustatyti skirtumai tarp mokyklų, ypač tokiose srityse kaip: mokyklos pasirengimas priimti negalią turinčius mokinius, segreguojančios situacijos, dėmesys kiekvienam vaikui, lygių galimybių mokykloje sudarymas, pagalbos mokiniui sistema, rodo, kad veikdamos tame pačiame nacionalinės politikos kontekste mokyklos yra skirtinguose pasirengimo įtraukiamam ugdymui ir jo įgyvendinimo etapuose“ (V. Targamadžė, 2015, 41 psl.). Kaip teigiama tyrime, su ugdymo įstaiga bendrauja ir bendradarbiauja artimiau ir glaudžiau, šeimos, kurios augina sutrikimus ar negalias turinčius vaikus. Mokinių tėvai ir globėjai sutinka su nuomone, jog jų vaikai turėtų lankyti mokyklą su savo bendraamžiais, kadangi visuomenė priėmė integruoto ugdymo modelį. Tačiau tyrimas parodė, kad visi ugdyme dalyvaujantys asmenys, ten kur mokosi neįgalūs ar sutrikimus turintys vaikai, susiduria su įvairaus pobūdžio sunkumais (V. Grincevičienė, ir kiti, 2015). Įtraukusis ugdymas yra įvairiapusis procesas, sistemos reikalaujantis darbo, kurio rezultatas tai specialiųjų ugdymosi poreikių turinčio vaiko įsitraukimas į bendruomenę kaip lygiaverčio nario su vienodomis ir lygiomis galimybėmis (B. Razmanavičienė, 2015). Vis didėjantis poreikis diferencijuoti ir personalizuoti ugdymo procesą, skatina ieškoti būdų ir priemonių, kaip sukurti mokymosi aplinką patrauklią ir palankią visiems mokiniams ir jų poreikiams, pasitelkiant inovatyvias ugdymo technologijas (A. Galkienė, 2015). Nors tyrimų yra atlikta nemažai, tačiau jie atskleidžia bendrus įtraukiojo ugdymo aspektus. Tyrimų, kurie atskleistų bendrojo ugdymo mokyklų situaciją ir išskylančius iššūkius rengiantis įtraukiamam ugdymui trūksta. Todėl reikalingas tyrimas, kuris atskleistų ar bendrojo ugdymo mokyklos yra pasirengusios užtikrinti įtraukijį ugdymą.

Tikslas – išsiaiškinti ar mokyklos yra pasirengusios ir su kokiais iššūkiais susiduria rengiantis užtikrinti įtraukijį ugdymą bendrojo ugdymo mokyklose.

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti įtraukiojo ugdymo sampratą mokslinėje literatūroje.
2. Atskleisti įtraukiojo ugdymo teisinį reglamentavimą Lietuvoje.
3. Aptarti Nacionalinio švietimo plėtros plano 2021-2030 įtraukaus ugdymo pasirengimo užtikrinimo padarinius ir jų priežastis Lietuvoje.
4. Atskleisti bendrojo ugdymo mokyklų pasirengimo užtikrinimą rengiantis įtraukiamam ugdymui.

Objektas: bendrojo ugdymo mokyklų pasirengimas ir iššūkiai rengiantis įtraukiamam ugdymui.

Metodai: teoriniai – metodinės, pedagoginės, mokslinės literatūros ir dokumentų analizė. Empirinė dalis susideda iš atvirų ir uždarų klausimų anketinės apklausos. Statistiniu paketu SPSS 21, apdorojami uždari anketos klausimų duomenys, taikant aprašomosios statistinės analizės metodus. Naudojant (content) metodą, yra apdorojami atviri anketos klausimų duomenys.

Darbo teorinė ir praktinė reikšmė. Išanalizavus mokslinę literatūrą ir dokumentus, buvo išnagrinėta įtraukaus ugdymo sistema ir pagrindiniai požymiai. Išanalizuotas įtraukiojo ugdymo Lietuvos teisinis reglamentavimas, įtraukiojo ugdymo paradigmos organizavimas ir įgyvendinimas

Lietuvoje bei požiūris į jį pagal chronologiją. Buvo atlikta Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų, vykdančių įtraukijį ugdymą prieinamumo užtikrinimo analizė. Taip pat išsiaiškintas temos ištirtumas bei jos aktualumas. Atlikus kiekybinį tyrimą nustatomi aspektai, lemiantys pasirengimo užtikrinimą įtraukiajame ugdyme Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose. Šiuos aspektus padeda atskleisti Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų vadovai ar jų pavaduotojai, kurie užsiima ugdymo organizavimu, sprendžia iškilusius klausimus bei problemas, prieš priimant naujus mokinius analizuoja jų poreikius bei gabumus, taip įsivertindamos mokyklų būklę ir situaciją. Įtraukiojo ugdymo prieinamumo ir pasirengimo užtikrinimas atskleistas analizuojant visos Lietuvos Respublikos bendrojo ugdymo mokyklas. Bendrojo ugdymo mokyklų išsidėstymas aprėpia visos Lietuvos apskritis (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Marijampolės, Alytaus, Telšių, Tauragės, Utenos ir Panevėžio apskritys), todėl šiame tyrime gauti respondentų duomenys tinkamai iliustruoja Lietuvos įtraukiojo ugdymo situaciją. Yra pateikiamos išvados, kurios atskleis situacijos realumą, kaip bendrojo ugdymo mokyklos yra pasirengusios užtikrinti įtraukijį ugdymą.

Darbo struktūra. Darbą struktūrą sudaro įvadas, kuriame aptariamas pagrindinis temos aktualumas ir problematika taip pat temos ištirtumas ir darbo teorinė, ir praktinė reikšmė. Nustatomas tyrimo objektas ir tikslas, darbo uždaviniai. Aprašomi darbe naudojami metodai ir sąvokų žodynelis. Teorinėje darbo dalyje yra mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, kurią sudaro 1 skyriaus ir trys poskyriai. Empirinę dalyje aprašoma tyrimo metodologija ir pateikiama rezultatų analizė. Pateikti tyrimo rezultatus buvo panaudota 15 paveikslų ir 9 lentelės. Po išsamios tyrimo duomenų analizės pateikiamos išvados. Taip pat atsižvelgus į iškeltus darbo uždavinius pateikiamos rekomendacijos. Literatūros sąrašas yra pateikiamas pabaigoje, kuriame įvardijami – darbe naudoti literatūros šaltiniai. Anglų ir lietuvių kalbomis pateikta santrauka, 1 priedas (anketa mokyklų direktoriams). Darbo apimtis – 60 psl.

1. ĮTRAUKIOJO UGDYMO PRIEINAMUMAS LIETUVOS BENDROJO UGDYMO MOKYKLOSE TEORINIS PAGRINDIMAS

1.1. Įtraukiojo ugdymo samprata mokslinėje literatūroje

Įtraukiojo ugdymo politika skatina kurti mokyklą visiems, kuri patenkina visų mokinių ir ugdymo procese dalyvaujančių asmenų poreikius: vaikų turinčių specialiuosius ugdymosi poreikius, mokytojų, kuriems reikia pagalbos švietimo klausimais, gabių mokinių ir jų šeimų poreikius. Patrauklią visiems ugdymosi aplinką kuria ne tik politikai ar ugdymo įstaigų vadovai, bet taip pat mokiniai, mokytojai ir tėvai (Ališauskas, 2014).

„Įtraukiojo ugdymo samprata yra nuolat kintantis ir kartu su visuomenės sąmone besivystantis reiškiny. Įtraukusis ugdymas reiškia lanksčią švietimo sistemą, kuri užtikrina visų vaikų teisę nebūti diskriminuojamiems dėl savo negalios, lyties, tautybės ar kitu pagrindu, taip pat užtikrina teisę mokytis bendrojo ugdymo sistemoje, bendroje mokymosi aplinkoje, visiems besimokantiejiems sukuriant lygias mokymosi galimybes, tinkamai pritaikant ugdymosi sąlygas, suteikiant individualizuotos pagalbos priemones ir sudarant kiekvienam vaikui galimybę ugdyti savo asmenybę, talentus, kūrybingumą ir gebėjimus, mokantis drauge su visais, nepatiriant atskirties ir segregacijos“ (Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, 2022 p. 84).

Lietuva neatsilieka ir seka kitų Europos šalių pavyzdžiu, koja kojon žengia link efektyvaus įtraukiojo ugdymo, tačiau Lietuvai reikėjo keisti politines nuostatas ir pažiūras iš pagrindų. Sovietų okupacijos metais lygybės nebuvo visuomenėje. Vaikai su negalia buvo vieni iš labiausiai izoliuotų socialinių grupių. Šių mokinių ugdymas buvo atskirtas į uždaras mokyklas, tokiu būdu atimant galimybę integruotis į visuomenę. Įtvirtintas požiūris, kad specialiųjų poreikių turintys mokiniai buvo specialiųjų mokyklų atsakomybė ir juos ugdyti galėjo tik tam tikri specialistai (Galkienė, 2017). Iškovojus nepriklausomybę 1991 metais išleistas Lietuvos švietimo įstatymas, kurio ideologija buvo atsikratyti segregacinio modelio ir pereiti link socialiai įtraukios paradigmos (Skudžius ir kt., 2022). Švietimo įstatymas numatė, kad vaikai turintys sutrikimus ir specialiuosius poreikius gali būti ugdomi namuose, bendroje erdvėje ar dalinai integruotai į ugdymo procesą. Tai buvo labai reikšmingas pokytis (Galkienė, 2017). Įstatyme buvo skelbiama visiems asmenims teisė į švietimą arčiau gyvenamosios vietos, neskirstant asmenų dėl sveikatos būklės ir gebėjimų. Įstatymas metams bėgant yra atnaujinamas pagal naujas įtraukiojo ugdymo nuostatas ir tarptautinius reglamentus, nepažeidžiant asmenų teisių (Staškuvienė, Sakadolskienė, 2017).

Mokslinės literatūros apžvalga leidžia suprasti, kad visos socialinės problemos prasideda ir atsiskleidžia mokykloje. Į ją atvyksta asmenys su įvairiais poreikiais, socialiniais įgūdžiais, įvairia religija ir kilme. Tad kiekviena mokykla turi būti pasiruošusi šiems vyksmams, kad joje mokiniai

jaustūsi saugiai, gebētū priimti įvairių tipų žmones savo gyvenime. Aiškiai stebimi XXI amžiaus švietimo pokyčiai, kai mokyklos įvardijamos kaip įtraukiosios aplinkos ugdymo centrai (Miliušienė, Zuzevičiūtė, 2013).

Per pastaruosius dešimtmečius ši švietimo kryptis keitė savo terminus ir sąvokų interpretacijas, susijusias su specialiųjų poreikių turinčiais mokiniais. Eita nuo segreguoto ugdymo, specialaus ugdymo, neįgaliųjų švietimo, bendrojo ugdymo, integruoto ugdymo link inkliuzinio ir įtraukaus ugdymo sąvokų (Budh, Prajapati, 2021).

Pagal UNESCO (2009), įvardijant įtraukiojo ugdymo paradigmą yra pabrėžiami svarbiausi komponentai:

1. Asmeninių skirtubių pripažinimas;
2. Įtraukiojo ugdymo metodų įvairovė;
3. Ugdymo kokybė ir turinio lankstumas;
4. Nuolatos atnaujinamos pedagogų kvalifikacinės kompetencijos.

UNESCO gairėse akcentuojama įtraukiojo švietimo tikslas: „veiksmingas individo dalyvavimas visuomenės gyvenime ir viso jo potencialo išnaudojimas“ (UNESCO, 2009, p. 6). Nors dažnu atveju akademiniai rezultatai yra matuojami kaip mokymosi rodikliai, kurie suskirsto mokinius į gerai besimokančius ir prasčiau besimokančius. Mokymosi pasiekimai turėtų būti suvokiami platesne prasme, kaip nuostatų, vertybių, gebėjimų, įgūdžių ir žinių, kurie yra reikalingi pilnavertiškai įsilieti į šiuolaikinį spartų visuomenės gyvenimą. Tad labai svarbu suteikti galimybę mokytis kiekvienam ir pasiekti norimų rezultatų pagal kiekvieno mokinio mokymosi patirtis.

Pasak R. Operti, J. Brady, L. Duncombe (2010) priimant mokinius, kurie turi įvairių specialiųjų poreikių, turi skirtingą kilmę ir kalbą, į tas pačias klases pasireiškia aiški sanglauda bendruomenėje, kuri kuria didžiulę vertę visuomenės išprusimui ir mokymosi rezultatams.

Galkienės A. (2017) sudarytoje lentelėje pateikiama informacija apie specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių asmenų nuostatų raidą nuo 1940 metų iki 2011 metų švietimo įstatymo pakeitimo. Aiškiai matyti progresas kiekvienoje skiltyje. Pradedant nuo sąvokų prasmų kaitos, einant link mokymosi programų sudarymo ir įtraukiojo ugdymo svarbos suvokimo. Tai tik dar labiau išryškinamas Lietuvos švietimo pokytis specialiojo ugdymo kontekste.

1 lentelė. Pagrindinių švietimo nuostatų, sampratų, sprendimų santrauka specialiųjų poreikių turintiems mokiniams. (cituota pagal Galkienė, 2017, p. 66-67)

	Okupacijos periodas 1940-1990	LR Švietimo įstatymas 1991 m.	LR Specialiojo ugdymo įstatymas 1998 m.	LR Švietimo įstatymo pakeitimas 2011 m.
Sąvokos	Sutrikimų plėtra, anomalija, trūkumų turintys vaikai	Vaikai su fiziniais ir psichiniais sutrikimais, vystymosi raidos negalios	Specialiųjų poreikių turintys asmenys	Asmenys turintys specialių ir/ar specialiųjų ugdymosi poreikių
Poreikių įvertinimas	Diagnozuoti	Diagnozuoti	Įvertinimas specialiųjų ugdymosi poreikių	Įvertinimas specialiųjų ugdymosi poreikių
	Medicininė ir pedagoginė komisija	Speciali diagnostikos profesionali komisija	Pedagoginė ir psichologinė tarnyba	Pedagoginė ir psichologinė tarnyba
	-	-	Specialiųjų ugdymosi poreikių komisija ugdymo institucijoje	Vaiko gerovės komisija
	Negalios nustatymas ir institucionalizavimas sekant komisijos nurodymus	Konsultavimas dėl specialaus ugdymo, atsižvelgiant į negalios pobūdį, sudėtingumą, aptariant jį su tėvais.	Specialiųjų poreikių įvertinimas, skiriant pagalbą su tėvų sutikimu	Specialiųjų poreikių įvertinimas, skiriant pagalbą su tėvų sutikimu

1 lentelės tęsinys.

Ugdymo aplinka	Institucionalizacija: Specializuotos mokyklos; Globos namai	Bendrojo lavinimo institucija; Specialioji klasė; Specialioji mokykla	Bendros klasės bendrojo lavinimo mokyklose: Specialios klasės; Specialios mokyklos; Specialūs centrai suaugusiųjų švietimui; Namų mokymas	Bendrojo ugdymo mokyklos: Specialios klasės vaikams turintiems sunkių ar labai sunkių specialiųjų ugdymosi poreikių; Mokymasis namuose tik išskirtiniais atvejais
	-	-	Integracija: visiška ar dalinė	-
	-	-	Teikiant specialias technines ir ugdymo priemones	Teikiant specialias technines ir ugdymo priemones
	-	-	Ugdymo aplinkos koregavimas	Ugdymo aplinkos koregavimas
	-	-	Vežimas į mokykla ir į namus	Vežimas į mokykla ir į namus
Pagalba	Koregavimas	Korekcinė pagalba	Specialioji edukacinė, psichologinė ir socialinė pagalba mokiniams ir jų tėvams	Švietimo pagalba mokiniui ir šeimai: Pedagoginė, specialioji, psichologinė, socialinė pagalba
	-	-	Mokytojo padėjėjas	Mokytojo padėjėjas

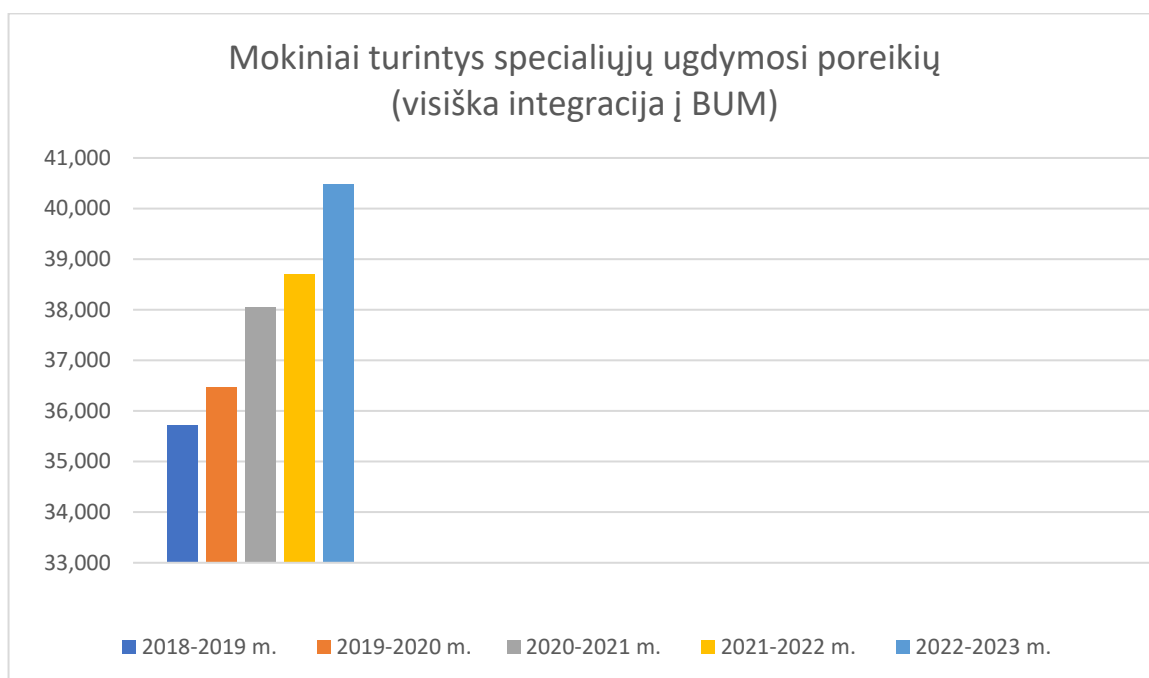
1 lentelės tęsinys.

Mokymo programos individualizavimas	-	-	Mokymo plano individualizavimas: pritaikyta mokymosi programa – pagrindinis, vidurinis ir pradinis išsilavinimas; Specializuota mokymo programa; Individualizuotas mokymo planas	Mokymo plano individualizavimas: pakoreguota pradinių, pagrindinių ir vidurinių klasių programa; individualizuota pradinių ir vidurinių klasių mokymo programa; socialinių įgūdžių ugdymo programa
	-	-	Mokymosi pasiekimų vertinimas; egzaminų rezultatų įvertinimas	Mokymosi pasiekimų vertinimas; egzaminų rezultatų įvertinimas
Kultūrinė įvairovė	Nacionalinė asimiliacija, rusifikacija	Pabrėžiamas tautinis tapatumas; Tautinės mažumos klasėse ir mokyklose; Papildomos pamokos; Sekmadieninės mokyklos	-	Pagalba mokiniams, mokomasi kita kalba nei jų gimtoji kalba
Profesionalumas	-	-	Specialiųjų poreikių kvalifikacijos kursai, supažindinama su mokytojų rengimo kvalifikacija	Specialiųjų poreikių kvalifikacijos kursai, supažindinama su mokytojų rengimo kvalifikacija

Reikšmingiausias LR teisės aktas, reglamentuojantis lygias galimybes, teisę kiekvienam asmeniui į švietimą tai šveitimo įstatymas 2011 metų. „Pašalinama „integravimo ugdymo“ samprata ir jo

formų aprašymas“ (Galkienė, 2017, p. 72). Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme atsiranda tokios sąvokos kaip „švietimo pagalba“ ar „specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai“. Kuriama lanksti ir nuosekli švietimo sistema, suteikianti reikiamos socialinės, psichologinės ir pedagoginės pagalbos. Įstatyme numatyta, kad bendrojo ugdymo mokyklose turi būti įgyvendintas specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių ugdymas ir suteikiamas ugdymas pagal kiekvieno mokinio poreikius.

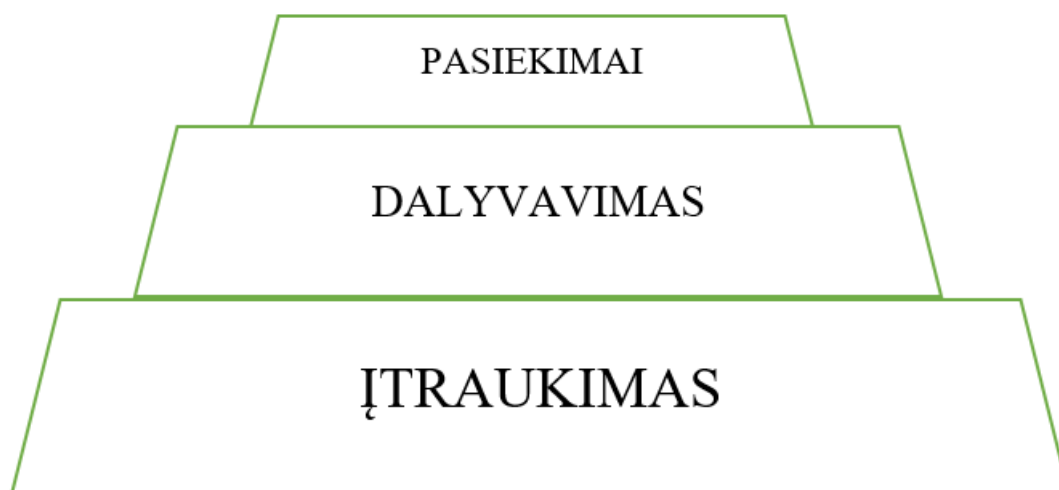
Ilgo proceso metu, kuriant ir tobulinant švietimo strategijas, nuostatas bei sistemas Lietuvoje yra įteisinamas ir įgyvendinamas įtraukusis ugdymas. Atkreipiant dėmesį į vis augančius specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių skaičius (žr. 1 paveiksle) bendrojo ugdymo mokyklose su visiška integracija į bendrąsias klases, atliepiančią šių dienų iššūkius ir realijas, buvo imtasi kurti Lietuvos pažangos strategiją 2030 m.

1 pav. Statistikos duomenys bendrojo ugdymo mokyklų mokiniai turintys specialiųjų ugdymosi poreikių – bendrųjų klasių (visiška integracija), (duomenys iš Oficialiosios statistikos portalą, sudaryta autorės).

Svarbiausi iškelti uždaviniai iki 2030 metų – lygios galimybės ir įtrauktis. 2015 metais, UNESCO, paskelbė apie tai Pasaulio švietimo forume (Education 2030, 2016). Pasak Mokyklų tobulinimo centro leidinio: „Įvairios tarptautinės organizacijos, formuojančios tarptautinę švietimo politiką (UNESCO, Jungtinių Tautų Organizacija, Europos specialiojo ir įtraukiojo ugdymo plėtros agentūra ir kt.), įtraukijį ugdymą apibūdina kaip nuolat besikeičiantį procesą, kuriuo siekiama užtikrinti kokybišką ugdymą visiems visuomenės nariams, pripažįstant ir gerbiant įvairovę, atsižvelgiant į kiekvieno individualius gebėjimus ir poreikius, vengiant bet kokios diskriminacijos“ (Mokyklų tobulinimo centras, 2022, p. 6). Reikia pripažinti, jog šiomis dienomis įtraukusis ugdymas skelbia ne tik apie specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius, bet taip pat apie tas bendruomenes grupes ar

pavienius mokinius, kurie patiria atskirtį, yra diskriminuojami ar yra pažeidžiami dėl išskirtinumo ir skirtybių (Mokyklų mokymo centras, 2022). Įtraukusis ugdymas, pasak Ainscow, Booth, Dyson, (2006), neįsivaizduojama be kiekvieno jame dalyvaujančio mokinio fizinėje aplinkoje, buvimo kartu su bendraamžiais, pasiekimų. Atsižvelgiant į tai, išskiriamos trys sąlygos (žr. 2 paveiksle). Būnant įvairialypėje fizinėje aplinkoje, kartu su įvairias skirtybes turinčiais mokiniais, tai yra įtraukimas – pirmoji sąlyga vėlesniam proceso užtikrinimui. Vien buvimo kartu neužtenka, labai svarbus yra dalyvavimas aktyvioje ir prasmingoje veikloje kartu su savo bendraamžiais. Leisti besimokančiajam patirti, kad jis yra mokyklos bendruomenės dalimi. Trečioji sąlyga tai pasiekimai. Pasiekimai tai anksčiau minėtas ugdymo sąlygas papildanti įtraukiojo ugdymo sąlyga. Visi minėti aspektai yra glaudžiai susiję tarpusavyje ir papildo vienas kitą. Veikdami kartu, pasiekama mokymosi sėkmė, pažanga ir kokybiškumas (Mokyklų tobulinimo centras, 2022).

2 pav. Įtraukiojo ugdymo sąlygos. (Mokyklų tobulinimo centras, 2022, p. 7.)

Pasak Miltenienės ir Ališauskienės: „Įvairiuose socialiniuose ir kultūriniuose kontekstuose tokios sąvokos kaip integracija, integruotas ugdymas, inkliuzija, inkliuzinis ugdymas, mokykla visiems, kokybiškas ugdymas visiems, gali būti skirtingai interpretuojamas, t. y. turėti savitą turinį, kartais gali būti vartojamos kaip sinonimai, t. y. nepagrįstai keičiamos vienos kitomis“ (2018, p. 13). Tokia sąvokų įvairovė yra siejama su švietimo politikos veiksniais, kontekstu, istorine patirtimi. Autorių teigimu, kiekviena šalis turi pačios priimti sprendimą nacionaliniu lygmeniu ir susitarti kokį švietimo modelį pasirinkti. Aiškiai apibrėžti tų sąvokų turinį ir jų laikytis – integruoto švietimo modelio (įtraukaus) ar inkliuzinio ugdymo modelio (2018). Nors šios dvi sąvokos nėra vienodos, tačiau reglamentuotas ir priimtas švietimo tikslas - specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių integracija į bendrojo ugdymo mokyklas buvo vienas iš teigiamų žingsnių link įtraukios mokyklos (Ališauskiene, Miltenienė, 2019).

Inkliuzija, suvokiama kaip buvimas kartu ar „įtraukimu arba dalyvavimu“ bendrame procese (Ruškus, 2002, p. 114). Buvimas kartu ir individualių skirtybių priėmimas, toleravimas reiškia įtraukiojo ugdymo principą – leisti kiekvienam dalyvauti sudarant sąlygas bet kokioje ugdymo veikloje. Įtraukiojo

ugdymo pagrindinės vertybės yra teikiamos bendruomenės santykiams, palankios aplinkos sudarymui, o ne griežtai segregacijai ir žinioms. Taip pat UNESCO įtraukimą įvardija kaip sėkmingą, aktyvų mokinių dalyvavimą ugdymo veikloje, socialiniame bei kultūriniame gyvenime, paisant ugdytinių individualius gebėjimus.

Pasak A. Galkienės, „inkliuzinio ugdymo“ sąvoka kilusi iš anglų kalbos žodžio „*inclusion*“. Tarptautinių žodžių žodyne ši sąvoka aiškinama kaip įsiterpimas ar intarpas. Lietuvoje šiuo metu yra vartojama įtraukiojo ugdymo sąvoka, kuri pedagogikoje aiškinama kaip pagalbos mokiniui sistema (2013, p. 104). „Inkliuzinio švietimo tikslas – padidinti švietimo prieinamumą ir skatinti veiksmingą visų mokinių, kuriuos sistema linkusi atskirti, galimybių plėtrą ir savo ugdymosi potencialo realizavimą“ (Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra, 2009, p. 15). Pasak A. Galkienę, yra išskiriami svarbiausi įtraukiojo ugdymo sistemos principai, (žr. 2 lentelėje), kuriuos pateiksiu lentelėje, paaiškindama kaip šie principai pasireiškia ir kokia ugdymo sistema vyrauja įtraukiamame ugdyme (Galkienė, 2013). Taigi tokioje bendruomenėje lengvai sąveikauja tarp ugdytinio ir ugdytojo pedagoginė sąveika – abipusė lygybė ir pasitikėjimas.

2 lentelė. Įtraukiojo ugdymo principai (cituota pagal A. Galkienę, 2013, p. 12).

Principai	Požymiai per ką pasireiškia	Kaip ugdoma
Bendruomeniškumo puoselėjimas	Bendruomenės sambūvis grindžiamas tolerancijos ir pagarbos vertybėmis.	Ugdomas kiekvieno bendruomenės nario atsakingumas už kitų jos narių orų ir visavertį dalyvavimą. Padėti vieni kitiems suprasti kitų poreikius, racionaliai pasidalyti vaidmenimis.
Ugdymo turinio diferencijavimas	Ugdymo turinys atitinka kiekvieno mokinio realias galias. Pasiekimų vertinimas individualizuojamas.	Individui suteikiama jo galias ir interesus atitinkanti veikla visuomenėje.
Metodologinis lankstumas	Mokytojai taiko įvairius ugdymo modelius, siekdami integralaus diferencijuoto ugdymo turinio.	Pripažinti kiekvieno mokinio individualumą ir sukurti metodologines prielaidas nuosekliam mokymuisi individualiu lygmeniu,

		maksimaliai pagal asmenines galias.
--	--	-------------------------------------

Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūros dokumentuose, pabrėžiama, jog įtraukusis ugdymas grįstas lygybe, diskriminacijos nebuvimu ir visuotine prieinamumo teise. Įtraukiojo ugdymo proceso metu negalias ar sutrikimus turintiems mokiniams yra sudaromos individualios sąlygos mokytis pagal diferencijuotas programas, kurios atitinka mokinių individualius poreikius (Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra, 2009). Mokyklos, kurios sudaro sąlygas mokytis mokiniams pagal pritaikytas programas, suteikia galimybę mokiniams mokytis veikloje bendruomenėje nepaisant sutrikimų ar negalių, rasės ar lyčių skirtumų, taip pat teisę kiekvienam vaikui lavinti gebėjimus, pagal poreikius ir individualumą (Mokyklą visiems kuriame šiandien, 2013).

Mokyklos, kurios vadovaujasi įtraukiojo ugdymo principais, mokinių įvairovę ir skirtingus gabumus vertina kaip vertybę. Tikima, kad kiekvienas mokinys gali išmokti, tad keičiamas ne mokinys, o mokykla, norint užtikrinti įtraukiojo ugdymo prieinamumą kiekvienam mokiniui (2016, p. 7). Inkluzinio ugdymo aplinka (įtraukusis ugdymas) pabrėžia, kad į ugdymo įstaigą priimti visus teisę į mokslą turinčius asmenis, nežiūrint į individualius gebėjimus, mokymosi spragas, kliūtis ir siekti užtikrinti kokybišką ugdymą kiekvienam.

Remiantis UNESCO Inkluzinio švietimo gairėmis (2009), vis dažniau pripažįstama, kad įtraukusis ugdymas gali stipriai turėti įtakos mokymosi kokybei. Visuomenėje vyrauja lygių galimybių ir demokratinų principų nuostatos, kurios teisingos, visų asmenų atžvilgiu. Šios nuostatos tampa labai svarbios, norint užkirsti kelią atskirčiai ir diskriminacijai. Pasak Europos Sąjungos tarybos: „Švietimo sistemoje mokiniai turėtų išsiugdyti tarpkultūrinių kompetencijų, išmokti vadovautis demokratinėmis vertybėmis, gerbti žmogaus teises, tausoti gamtą, būti nepakantūs visoms diskriminacijos apraiškoms, būdami iš skirtingos socialinės aplinkos, pozityviai bendrauti tarpusavyje“ (2009, p. 3).

Tačiau, vien ekspertų įžvalgų, planų ir vizijų neužtenka. Siekdami įtraukaus ugdymo bendrojo ugdymo mokykloje, lygių galimybių, kokybiško ir efektyvaus ugdymo, gerų rezultatų, reikia atsižvelgti į kylančias problemas ir trikdžius, kurie trukdo mums tai pasiekti. Yra daug kliūčių įtraukiojo ugdymo pasirengimui užtikrinti, kuriuos aptarsiu kitame skyriuje.

1.2. Įtraukiojo ugdymo teisinis reglamentavimas Lietuvoje

Siekiant išsiaiškinti ir išanalizuoti įtraukiojo ugdymo prieinamumo užtikrinimą bei pasirengimą bendrojo ugdymo mokyklose, pirmiausia yra būtina aptarti įtraukijį ugdymą, išanalizuoti įtraukiojo ugdymo teisinį reglamentavimą Lietuvoje. Nagrinėjant svarbiausius bei didelę reikšmę turinčius šiam darbui dokumentus, verta sekti tokiu jų eiliškumu.

Apie aklųjų ir kurčiųjų ugdymo būtinumą 1922 metais pirmasis prakalbo prelatas Povilas Januševičius – Vaikelio Jėzaus draugijos pirmininkas. Ši organizacija rūpinosi šias negalias turinčiais vaikais. Augant poreikiui ugdyti šiuos vaikus buvo pereita prie idėjos įsteigti kurčiųjų institutą Kaune, kuriame mokėsi apie 90 kurčiųjų mergaičių ir berniukų (2021, LKD).

Mokytis ir dalyvauti švietime yra kiekvieno žmogaus prigimtinė teisė. Pagal Lietuvos Respublikos švietimo įstatymą, kuris įsigaliojo 1991 metais, 14 straipsnį atsirado suvokimas, dėl švietimo pagalbos specialiųjų poreikių turintiems mokiniams. Poreikis padėti lavinti individualius gebėjimus, pripažįstant jų galimybes ir galias, padėti įgyti išsilavinimą. Kadangi Lietuva buvo stipriai susijusi su tuometine Tarybų Sąjunga, tad iki 1990 metų pasaulėžiūra ir ideologinė struktūra buvo segregacinė neįgaliųjų ugdymo požiūriu. Šeimos auginančios tokius vaikus buvo atskirtos ir neturėjo jokių galimybių socializuotis visuomenėje (Ruškus, 2002). Lietuvos švietimas sekė daugelio Europos šalių pavyzdžiu ir aktualūs pokyčiai dėl integruoto ugdymo oficialiai įteisinti 1991 m. nepriklausomoje Lietuvoje išleistame Švietimo įstatyme. Jame skelbiama visuotinė teisė visiems asmenims lankyti arčiausiai gyvenamosios vietos esančias ugdymo įstaigas, nepriklausomai nuo jų sveikatos būklės ar socialinės padėties (Jakavonytė-Staškuvienė, Sakadolskienė, 2017).

Lietuvai atgavus nepriklausomybę po 1990 metų kovo 11 dienos, Lietuvos Respublikos Seimas priėmė invalidų socialinės integracijos įstatymą 1991 metais. Šis įstatymas buvo kiek tvirtesnis pagrindas šeimoms auginančioms neįgalius vaikus. Buvo aiškiau apibrėžtos vaikų ir suaugusiųjų teisės. Įstatymas užtikrina galimybę mokytis arčiau gyvenamosios vietos, prireikus gauti medicininę, psichologinę ir pedagoginę pagalbą.

1992 metais pasirašytoje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje apibrėžiamas privalomas mokslas visiems asmenims iki 16 metų. Taip pat skelbiama apie laisvą, atvirą naujovėms valstybę, kurioje kiekvienas pilietis ir jo įsitikinimai yra valstybės laikoma vertybe.

Vienas reikšmingesnių dokumentų buvo 1992 metais patvirtinta Lietuvos švietimo koncepcija, kurią paskelbė Švietimo ir kultūros ministerija. Joje išryškėjo svarbūs struktūriniai pokyčiai: neišskiriant mokinių specialiųjų mokymosi gabumų, mokyti visus vaikus integruotai, pagal parengtas adaptuotas bendrojo ugdymo programas. Reaguojant į visuomenės poreikius, kūrėsi specialiosios mokyklos, neįgaliųjų ugdymo centrai. „Į specialiąją mokyklą vaikas siunčiamas tik tais atvejais, kai mokyklos psichologo, vaikų mokytojo pedagogo, specialaus pedagogo korekcinė pagalba neduoda laukiamų

rezultatų“ (Lietuvos švietimo koncepcija, 1992). Šiose ugdymo įstaigose buvo sudaromos tinkamos sąlygos negalią turinčių asmenų ugdymui, asmenybės raidai, gabumų ir įgūdžių lavinimui. Vakarų Europoje įvykę socialiniai pokyčiai, neįgaliųjų ugdymo ir integracijos teorijos, turėjo įtakos Lietuvos švietimo koncepcijos atsiradimui (Lietuvos švietimo koncepcija, 1992).

Švietimo ir kultūros ministerijos Kolegija priėmė svarbų nutarimą, 1993 metais „Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo specialiųjų ugdymosi poreikių vaikams bendrojo ugdymo įstaigose tvarka“. Šiame dokumente akcentuojamas dalykų programų modifikavimas specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams, kurie lanko bendrojo lavinimo mokyklas. Minima dalinė ar visiška mokinių integracija, taip pat aptariami kiti su specialiuoju ugdymu susiję klausimai.

Svarbu paminėti šiuos tarptautinius dokumentus, kurie buvo vieni reikšmingiausių etapų rengiantis įtraukiamam ugdymui: standartinės neįgalių asmenų galimybių suvienodinimo taisyklės pagal 1993 metų pasaulinę Jungtinių Tautų veiksmų programą ir Salamankos UNESCO deklaraciją bei veiksmų programą dėl specialiųjų poreikių asmenų ugdymo 1994 metais. „Nors standartinės taisyklės nėra teisiškai privaloma priemonė, jos yra tvirtas moralinis ir politinis vyriausybės įsipareigojimas imtis veiksmų, kad būtų suvienodintos neįgaliųjų galimybės“ (Jungtinės tautos, Standartinės neįgaliųjų galimybių suvienodinimo taisyklės | Jungtinės Tautos įgalina). Šios deklaracijos skelbia, kad visi mokiniai privalo mokytis vienoje įstaigoje, atsižvelgiant į individualius poreikius. Nuo to laiko, akademiniam švietimo diskurse, įtraukusis ugdymas tapo aktuali švietimo klausimu.

1998 m. gruodžio 15 d. Nr. VIII-969 Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatyme pabrėžiamas ugdymo specialistų siekis ugdyti asmenybę pagal jų galias ir galimybes ir atsikratyti segregacinio modelio. Atsiranda švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisija, pedagoginė ir psichologinė tarnyba, kurios įvertina SUP mokinių įgūdžius bei poreikius. Nurodoma jog tėvai ir globėjai, kartu su ugdytiniais gali pasirinkti ugdymo įstaigą patys, pagal gyvenamąją vietovę.

1999 metais, Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl antrojo švietimo reformos etapo prioritetų vykdymo“ tapo stipriu pamatu specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių ugdymo kokybei gerinti. Steigiami socialinių pedagogų bei specialiųjų pedagogų etatai, rengiamos individualios ar adaptuotos programos, pagal tai ar dalinė integracija, ar visiška integracija į bendrojo lavinimo mokyklas. Buvo siekiama užtikrinti socialines mokymosi sąlygas kiekvienam mokiniui, pagal mokymosi poreikius (Labinienė, 2003).

1999 metų Specialiojo ugdymo įstatymas aiškiai nustatė specialaus ugdymo programos pagrindą, valdymo bei specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių visose ugdymo pakopose nuo ankstyvojo ir ikimokyklinio ugdymo, bendrojo lavinimo, papildomo ugdymo, profesinio ir aukštesniojo mokymo, aukštojo mokslo iki suaugusiųjų švietimo organizavimo. Kartu įsigalioję teisės aktai yra šie: „Asmens specialiųjų ugdymosi poreikių įvertinimo tvarka“ (LR švietimo ir mokslo ministro, sveikatos apsaugos ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministrės 2000-10-04 įsakymais Nr. 1221/527/83) (Žin.,2000,

Nr. 85-2608); „Specialiųjų poreikių asmenų priėmimo į specialiojo ugdymo įstaigą tvarka“ (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000-02-22 įsakymu Nr. 158) (Žin., 2000, Nr. 17- 421); „Moksleivių mokymo namuose organizavimo tvarka“ (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir sveikatos apsaugos ministro 2000-03-16 įsakymais Nr. 259/153) (Žin., 2000Nr. 25-654); „Švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisijos sudarymo ir darbo organizavimo tvarka“ (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000-08-23 įsakymu Nr. 1057) (Žin.,2000, Nr. 71-2215); „Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo specialiųjų poreikių ikimokyklinio amžiaus vaikams namuose tvarka“ (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir sveikatos apsaugos ministro 2000-07-05 įsakymais Nr. 916/385) (Žin., 2000, Nr. 66-2004); „Specialiojo ugdymo skyrimo tvarka“ (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000-08-17 įsakymu Nr. 1056) (Žin., 2000, Nr.71-2214).

Nusistovėjusių normų pakeitimas į socialinių lygių galimybių siekį, integruoti neįgalius asmenis į visuomenę – politiniai ieškojimai Vakarų demokratinėse valstybėse truko maždaug 30 metų. Paskutiniajame dešimtmetyje tarptautinės organizacijos: Jungtinių tautų organizacija ir Europos Sąjunga ryžosi pokyčiams. Siekė paveikti valstybes nares, reikalaujamos lygių teisių ir galimybių neįgaliems asmenims, ne tik švietime bet ir kitose gyvenimo srityse (Adomaitienė, 2003).

Daugiau kaip dvidešimt metų Lietuvos švietimas eina įtraukiojo ugdymo link. Šį kryptingą žingsnį lėmė jau ankščiau minėti svarbūs tarptautiniai dokumentai: Salamankos deklaracija 1994 metų, Jungtinių tautų vaikų teisių konvencija 1989 metai. Lietuva sekdamas tarptautiniu pavyzdžiu sekė svarbūs Lietuvos dokumentai Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas 2004 m. ir Lietuvos Respublikos švietimo strategijos kryptys (2003 m. – 2013 m.). Lietuva apsisprendusi pasirašyti šiuos dokumentus įsipareigoja vykdyti specialiųjų mokinių ugdymo ir socialinę politiką.

Lietuvos Respublikos valstybė po truputį kūrė naujus su tarptautiniais dokumentais susijusius įstatymus, kurie atitiktų specialiųjų poreikių turinčias asmenų grupes. Tai buvo tarsi naujos Lietuvos švietimo koncepcijos kūrimas, kuri atitiko visų asmenų poreikius ir lūkesčius. Teisės aktai: Lietuvos Respublikos Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas 2004 metai, specialiųjų poreikių asmenų priėmimo į specialiojo ugdymo įstaigą tvarka 2000 metai (Nr. 71-2214), švietimo įstaigos 31 specialiojo ugdymo komisijos sudarymo ir darbo organizavimo tvarka 2000 metai (Nr. 71-2215), specialiojo ugdymo skyrimo tvarka 2000 metai, asmens specialiųjų ugdymosi poreikių įvertinimo tvarka 2000 metai (Nr. 85-2608), specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarka 2002 metai (Nr. 84-3672), specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašas 2004 metai ir daugelis kitų aktų, kurie atitinka reglamentuojančius dokumentus.

Svarbu pabrėžti, kad 2003 metais, Lietuva buvo priimta į Europos Specialiojo ugdymo plėtros agentūrą. Peržiūrėjus Lietuvos švietimo sistemą ir ieškant geresnių sąlygų bei galimybių ugdyti įvairių

ugdymosi poreikių turinčius asmenis buvo pasirinkta daugelio galimybių ugdymo sistema, kuri siūlo įvairių ugdymo formų, viena iš jų yra įtraukusis ugdymas, siūloma įvairių institucijų asmenims, kurie turi specialiuosius ugdymosi poreikius (Europos specialiojo ugdymo agentūros interneto svetainė (european-agency.org)).

Tęsiantis švietimo reformai Lietuvoje, 2001 m. - 2003 m. siekiama lygių galimybių užtikrinimo ir kokybiško ugdymo prieinamumo. „Politinius ir administracinius sprendimus grįsti patikimais duomenimis padeda nuo 2001 metų Švietimo ir mokslo ministerijos užsakomi švietimo būklės tyrimai, kuriuos atlieka įvairių šalies universitetų mokslininkai ar tyrėjų grupės. Tyrimų rezultatai naudojami analizuojant švietimo sistemos būklę, numatant švietimo sistemos kaitą ir priimant sprendimus, tikslinant švietimo ir mokslo raidos prioritetus“ (Lietuvos švietimo ir mokslo ministerija, 2012, p. 10). 2003 metų švietimo įstatymo nuostatose, asmenims turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių švietimas tampa prieinamas įvairiose ugdymo įstaigose su palankiai pritaikyta jiems aplinka. Sprendžiant susijusius klausimus dėl įtraukiojo ugdymo, 2011 metų švietimo įstatyme ši sąvoka ir aprašymas papildomas. Minima, jog nuo šiol poreikiai įvardijami kaip pagalbos ir paslaugų teikimo ugdymo procese reikmė. Kurie randasi dėl skirtingų asmenų gabumų, skirtingų sutrikimų ir negalių, ar nepalankios mokiniui aplinkos.

Ruošiantis ateities mokyklai ir sparčiai galvojant apie ateities galimybes, tuometinio prezidento Valdo Adamkaus sudaryta darbo grupė parengė Strategines švietimo gaires 2003 m. – 2012 m. „Švietimas suvoktas kaip integrali tautos kultūros dalis, kaip tautos kultūrinę tapatybę saugantis ir kuriantis veiksnys“ (Lietuvos švietimo plėtotos strateginės nuostatos, 2002, p. 10). Reiškiamas dėmesys įvairių gabumų asmenims, kuriant paramos sistemą, kuri būtų teisinga atsižvelgiant į nuostatus ir realius poreikius. Švietimo strategijoje 2003 m. – 2012 m. užsibrėžta mažinti atskirtį ir gerinti ugdymo prieinamumą. Laiku teikti reikiamą pagalbą, įdiegti šeimų konsultavimo sistemą. Suteikti galimybę mokiniams mokytis ir bendrojo lavinimo mokyklose, jiems palankioje ir pritaikytoje aplinkoje.

Dar vienas svarbus tarptautinis dokumentas, kurį Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo, priimdami naują įstatymą. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos sesijos metu priimta „Neįgaliųjų teisių konvencija“. Šios Konvencijos tikslas: „skatinti, apsaugoti ir užtikrinti visų neįgaliųjų visapusišką ir lygiateisį naudojimąsi visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, taip pat skatinti pagarbą šių asmenų prigimtiniam orumui. Prie neįgaliųjų priskiriami asmenys, turintys ilgalaikių fizinių, psichikos, intelekto ar jutimo sutrikimų, kurie sąveikaudami su įvairiomis kliūtimis gali trukdyti šiems asmenims visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenėje lygiai su kitais asmenimis“ (Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija, 2010). Šalys įsipareigoja taikyti įtraukiojo švietimo metodus, nešalinti mokinių iš bendros švietimo sistemos, suteikti jiems nemokamą kokybišką pradinį ir vidurinį ugdymą neišskirstant jų į atskiras bendruomenes. Įsipareigoja suteikti palankias sąlygas mokytis pagal jų poreikius ir galimybes, suteikti reikiamą švietimo pagalbą ir paramą, taip pat įgyti gyvenimo ir

socialiniam vystymuisi reikalingų įgūdžių, kad būtų sudarytos lygiavertės sąlygos dalyvauti bendrame švietime su kitais bendruomenės nariais. Didžioji dalis šios Konvencijos nuostatų ir principų yra jau Lietuvos Respublikos teisinėje bazėje. Tai Konstitucija, Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymas, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Švietimo įstatymas taip pat įstatymus kurie taiko šių asmenų sveikatos apsaugą, socialinę apsaugą ir bendrą užimtumą.

Lietuva aktyviai yra įsitraukusi į UNESCO veiklą, joje dalyvauja jau daugelį metų. „UNESCO programiniai dokumentai yra svarbus orientyras kuriant Lietuvos švietimo strategiją ir politiką“ (Gudynas, Uginčienė, 2006, p. 127). Vykstant specialaus ugdymo paradigmu kaitai, Lietuvos švietimas privalėjo kurti sąlygas ir prisitaikyti prie vykstančių pokyčių. Lietuvos Respublikos Seimas 2011 metais įtvirtino naują švietimo įstatymą ir naują švietimo strategiją 2013 m. - 2022 m. Atsižvelgiant į UNESCO gaires ir rekomendacijas, aktualiausia ugdymo raidos kryptimi akcentuojamas inkliuzinis ugdymas. „Inkliuzinis ugdymas – procesas, užtikrinantis kokybišką ugdymą(-si) visiems jo dalyviams, kai atsižvelgiama į kiekvieno mokinio, jo tėvų (globėjų, rūpintojų) lūkesčius, ugdymosi poreikių ypatumus, pagalbos ir paslaugų reikmes, užkertantis kelią „iškristi“ iš švietimo sistemos“ (Bendrojo ugdymo mokyklų, vykdančių pradinio ir pagrindinio ugdymo programas, stiprinimo ir inkliuzinio ugdymo plėtros 2014–2016 metų veiksmų planas, patvirtintas švietimo ir mokslo ministro 2014-09-05 įsakymu Nr. V-808). Teisiniuose dokumentuose atsiranda poreikis įtraukiojo ugdymo prieinamumui plėtoti – pritaikant mokyklos aplinką pagal mokinių poreikius, suteikiant reikiamą pedagoginę ir psichologinę pagalbą.

LR Seimo 2013 m. gruodžio 23 d. nutarimu Nr. XII-745 Valstybinėje švietimo 2013–2022 metų strategijoje patvirtintas „Vaikų įtraukties mokytis ir įvairiapusio ugdymo 2017–2022 metų veiksmų planas“ 2017 m. birželio 27 d. Nr. V-527. Šiuo įstatymu siekiamas stiprinti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių įtrauktį į ugdymo sistemą, didinant švietimo paslaugas teikiančių asmenų poreikio patenkinimą. (LR Seimo įstatymas, 2017, Nr. V-527).

Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklos turi pasirengti užtikrinti įtraukaus ugdymo prieinamumą, vadovaudamasi teisės aktais, reglamentuojančiais sklandaus ir kokybiško ugdymo prieinamumą. Pagal Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 28 straipsnio 8 dalimi, 41 straipsnio 7 ir 9 dalimis, 43 straipsnio 7 dalimi ir 67 straipsnio 4 dalies 1 punktu, Lietuvos Respublikos Vyriausybė numato mokyklų, kurios vykdo formaliojo švietimo ugdymo programas, kuria tinklo kūrimo taisykles, nustato ugdymo įstaigų tinklo kūrimo tikslus ir esmines nuostatas (Dėl Mokyklų, vykdančių formaliojo švietimo programas, tinklo kūrimo taisyklių patvirtinimo (lrs.lt)). Dėl kurių atsižvelgiama į klasės komplektacijų sudarymą, kurios gali būti: „Jungtinė klasė - klasė, sudaryta iš dviejų arba trijų klasių, kuriose mokomasi pagal skirtingo lygio programą, specialioji klasė - dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų didelių ar labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių klasė“ (Nr. 376, 2016-04-13, paskelbta TAR 2016-04-19, i. k. 2016-10071). „Bendrojo ugdymo mokyklos specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems

mokiniais vykdo švietimo, mokslo ir sporto ministro nustatyta tvarka pritaikytas dėl išskirtinių gabumų, įgimtų ar įgytų sutrikimų ar nepalankių aplinkos veiksnių specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams bendrojo ugdymo programas atitinkamai pritaikytoje mokymosi aplinkoje ir teikia reikiamą švietimo pagalbą“ (Nr. 1110, 2021-12-22, paskelbta TAR 2021-12-23, i. k. 2021-26837). Kiekviena mokykla gali pasitikrinti, ar yra pasirengusi užtikrinti įtraukijį ugdymą, Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos teminio išorinio vertinimo organizavimo 2021–2022 metais analizuojamos temos – „Įtraukiojo ugdymo įgyvendinimo kryptingumas mokyklose, vykdančiose bendrojo ugdymo programas“ patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2021 m. liepos 9 d. įsakymu Nr. V-1254.

2020 metais birželio 30 dieną priimtas švietimo įstatymo pakeitimas ir papildymas, kuris įsigalios 2024 metų rugsėjo 1 dieną. Visos mokyklos teikiančios privalomąjį ir visuotinį švietimą, įgyvendins asmenų turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių ugdymą. Artėjantys pokyčiai – tai ilgametis darbas, kurį Lietuvos Respublika eina jau kelis dešimtmečius.

Aptarus specialiųjų poreikių turinčių mokinių įtraukiojo ugdymo teisinį reglamentavimą Lietuvos lygmeniu galima daryti išvadą, jog: „svarbu, kad visuose švietimo sistemos lygmenyse būtų laikomasi bendros įtraukiojo ugdymo filosofijos, o įtraukiojo ugdymo vizija išreiškiama įstatyminiuose aktuose, nutarimuose, visų švietimo sistemos lygmenų politikos dokumentuose. Būtina užtikrinti, kad visi specialiųjų ugdymosi poreikių turintys besimokantieji, nepriklausomai nuo jų negalios ar SUP sunkumo, turėtų galimybę ugdytis kartu su kitais mokiniais jų amžių atitinkančiose klasėse, artimiausiose mokyklose. Tokią principinę nuostatą išsako ir Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra. LR švietimo įstatymo pakeitimuose, įsigaliosiančiuose nuo 2024 m. rugsėjo, numatyta, kad kiekvienam vaikui turi būti sudarytos sąlygos ugdytis artimiausioje mokykloje (ikimokyklinio ar bendrojo ugdymo) kartu su bendraamžiais“ (Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, 2022, p. 86). kad Lietuvos teisinėje bazėje neįgaliųjų asmenų teisė į mokslą ir lygių galimybių užtikrinimą švietimo sistemoje yra detaliai reglamentuota ir teoriškai įgyvendinama jau daugelį metų Lietuvos švietimo sistemoje.

3 lentelė. Lietuvos Respublikos Vyriausybės dokumentai, reglamentuojantys specialųjį ugdymą
(sudaryta autorės).

Eilės Nr.	LR Vyriausybės teisės aktas	Įsigaliojimo metai	Teisės akto Nr.
1.	LR Invalidų socialinės integracijos įstatymas	1991 metai	Nr. 36-959
2.	LR Švietimo įstatymas	1991 metai	Nr. VIII-854
3.	LR Konstitucija	1992 metai	
4.	LR Švietimo	1992 metai	
5.	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo specialiųjų ugdymosi poreikių vaikams bendrojo ugdymo įstaigose tvarka	1993 metai	
6.	Vaikų Teisių Konvencija	1995 metai	
7.	Vaiko Teisių apsaugos pagrindų įsakymas	1996 metai	
8.	LR Švietimo ir Mokslo ministerijos Specialiojo ugdymo įstatymas	1998 metai	Nr. VIII-969
9.	LR Specialiųjų poreikių asmenų priėmimo į specialiojo ugdymo įstaigą tvarka	2000-02-22	Nr. 158
10.	LR ŠMM Švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisijos sudarymo ir darbo organizavimo tvarka	2000-08-23	Nr. 1057
11.	LR ŠMM Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo specialiųjų poreikių ikimokyklinio amžiaus vaikams namuose tvarka	2000-07-05	Nr. 916/385
12.	LR ŠMM Specialiojo ugdymo skyrimo tvarka	2000-08-17	Nr. 1056
13.	LR Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas	2004-05-11	Nr. IX-2228
14.	LR švietimo įstatymo redakcija	2003-06-28	Nr. IX-1630

3 lentelės tęsinys.

15.	LR Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas	2011-03-17	Nr. XI-1281
16.	LR Švietimo strateginės nuostatos 2003-2013 m.	2002 metai	
17.	LR Valstybinė švietimo strategija 2013-2022m.	2013 metai	Nr. XII-745
18.	LR valstybinėje švietimo 2013-2022 m. strategijoje „Vaikų įtraukties mokytis ir įvairiapusio ugdymo 2017–2022 metų veiksmų planas“	2013-12-23	Nr. XII-745
19.	LR Švietimo įstatymo 5, 14, 21, 29, 30, 34 ir 36 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 45 straipsniu įstatymas	2020-06-30	Nr. I-1489

1.3. Įtraukaus ugdymo pasirengimo užtikrinimo padariniai ir jų priežastys

2021-2030 metų nacionaliniame pažangos plane (toliau - NPP), daug dėmesio skiriama NPP 3 tikslo „Didinti švietimo įtrauktį ir veiksmingumą, siekiant atitikties asmens ir visuomenės poreikiams“ uždaviniams įgyvendinti. Kaip jau žinome įtraukusis ugdymas yra plačiai taikomas įvairiose Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose su įvairia integracijos forma (daline integracija, visiška integracija ir specialiosios mokyklos ir ugdymo centrai)., (žr. 4 lentelėje). Yra numatomos priemonės problemoms spręsti.

4 lentelė. NPP uždavinys „Bendrojo ugdymo mokyklų mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių“, (pritaikyta pagal oficialiosios statistikos portalo duomenis, sudaryta autorės).

2022-2023 m.	Specialiosios ir lavinamosios klasės (dalinė integracija)	1460 mokinių
2022-2023 m.	Bendrosios klasės (visiška integracija)	40 475 mokiniai
2022-2023 m.	Specialiosios mokyklos ir ugdymo centrai	3547 mokiniai

NPP švietimo pažangos plane kruopščiai aptarta kiekvieno uždavinio problema ir kokios problemos yra spręstinos. Nagrinėjant pirmąjį uždavinį (žr. 5 lentelėje), yra iškeliamos net trys su šiuo uždaviniu susijusios problemos. Šioms problemoms spręsti yra skiriamos lėšos iš valstybės biudžeto, Europos socialinio fondo lėšų, Europos regioninės plėtros fondų lėšų. Viso jų skirta 2021-2030 m. 340,05 mln. Eur. Pasak Nacionalinės švietimo agentūros, neišplėtotą švietimo pagalbą mokyklose yra visa ko padarinys. Trūksta bendradarbiavimo su kitomis pagalbą teikiančiomis įstaigomis, tokiomis kaip savivaldybės pedagoginė psichologinė tarnyba, psichikos sveikatos centrais, besikuriančiais nacionaliniais ir regioniniais ugdymo centrais. Taigi bendrojo ugdymo mokykla, organizuodama mokiniams ir jų tėvams švietimo pagalbos teikimą, turi siekti bendradarbiavimo visuose lygmenyse. Mokyklos turi įsivertinti koks reikalingas yra pagalbos specialistų skaičius ir jiems yra skiriamas ypatingas dėmesys, kad jų kompetencija užtikrintai galėtų laiku atpažinti įvairius mokinio ugdymosi poreikius.

Samsonienė išvelgia ir privalumų, jog į mokinį orientuotas ugdymas gali padėti sutaupyti valstybei ir savivaldybėms finansiškai. Autorė teigia, kad išlaikyti specialiąsias mokyklas ir ugdymo centrus pavienėms grupėms yra labai brangu, jos teigimu investuoti į bendrojo ugdymo mokyklų pertvarką ir aplinkos pritaikymą yra daug pigiau (Samsonienė, 2011).

Švietimo finansavimo duomenys rodo, kad Lietuvoje švietimo pagalbai teikiamos lėšos auga palyginti su 2019 metais. 2021 metais suma išaugo iki 86,83 mln. Eur. Kadangi švietimo pagalbos

finansavimo klausimai yra savarankiška savivaldybių funkcija ir mokyklos nėra finansuojamos visa apimtimi, todėl trūkumą savivaldybės gali skirti iš savo biudžeto (Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2022, 2022). Infrastruktūrai gerinti, kad mokiniai laisvai galėtų mokytis bendrojo lavinimo mokyklose skirta 4,54 mln. Eur. Kaip teigia Švietimo mokslo ir sporto ministerija: „Pedagoginės psichologinės tarnybos atlieka mokinių specialiųjų ugdymosi poreikių vertinimą ir sudaro galimybes gauti reikalingą švietimo pagalbą, pateikdamos mokykloms rekomendacijas ir konsultuodamos mokytojus, tėvus (globėjus, rūpintojus), specialistus specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo, ugdymo organizavimo, psichologinių, asmenybės, taip pat ugdymosi problemų prevencijos ir jų sprendimo klausimais, mokinius – jų polinkių ir gabumų klausimais. Pagalbą mokiniui mokykloje koordinuoja vaiko gerovės komisija“ (Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2022, 2022, p. 87). Taip pat mokytojai ir mokyklų vadovai gali kreiptis į savivaldybės lygmeniu veikiančias švietimo pagalbos įstaigas tokias kaip pedagoginė psichologinė tarnyba (toliau PPT), mokytojų švietimo centrai, profesinio orientavimo centrai. PPT teikia specialiąją pedagoginę ir psichologinę pagalbą ugdymo įstaigoms, kurios neturi savo įstaigoje reikiamų specialistų. Skiria specialųjį ugdymą visais atvejais kai mokinio vertinimo rodikliai to reikalauja. Ši ir kitos anksčiau išvardintos įstaigos atlieka mokinio įvertinimą ir teikia rekomendacijas bei konsultacijas ne tik mokytojams bei ugdymo įstaigoms, bet taip pat konsultuoja tėvus dėl įvairių raidos, emocijų ir elgesio sutrikimų. (Sujetaitė D. ir kt., 2019).

Nepakankamam dirbančių mokytojų, švietimo pagalbos specialistų kompetencijų ugdymui, įgyvendinant įtraukųjį ugdymą, planuojama skirti 17,99 mln. Eur – seminarams, kvalifikacijos tobulinimo ir kėlimo kursams, mokymams, praktiniams užsiėmimams. Žinojimas kaip parengti ir paruošti mokymosi aplinką specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniui yra viena svarbiausių sąlygų įtraukiamame ugdyme. Pritaikyta ugdymo aplinka tai – rampų ir liftų įrengimas, įvairiose aplinkose esančios durys pro, kurias gali lengvai įvažiuoti vežimėlis., tinkamas apšvietimas, klasės ir kitų patalpų baldų išdėstymas. Tam yra reikalingos specialiųjų mokymų ir techninės pagalbos priemonės, tokios kaip: įvairaus pobūdžio komunikacijos įrenginiai, interaktyvios lentos ir stalai, planšetiniai kompiuteriai ir daugelis kitos įrangos, kuri atlieptų mokinių individualius poreikius “ (Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2022, 2022).

Aptariant antrąją problemą dėl neformaliojo vaikų švietimo (toliau NVŠ), programų sudarytojai vykdo programas ir priima visus mokinius į savo NVŠ veiklas, tačiau programų ir veiklų nepritaiko specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems (toliau SUP), mokiniams. Kaip žinome, šiems mokiniams yra skiriamas padidintas NVŠ krepšelis, kurio suma siekia 40 eurų vienam mokiniui. Jiems skiriama pirmumo teisė į pageidautinus NVŠ būrelius. Tačiau daugelyje programų, SUP mokiniai dalyvauti negali, nes nėra pritaikyta pagal jų poreikius (Įsakymas dėl neformaliojo vaikų švietimo programų skyrimo, 2022-01-10 d.).

Kai tik pastebima, jog vaikas yra „kitoks“ nei visi kiti, nežiūrint į tai kokius gebėjimus mokinys turi ir kokie yra jų specialieji ugdymosi poreikiai, tie mokiniai tampa pedagogų problema bendrojo ugdymo mokykloje. Tai itraukiojo ugdymo priešprieša, kuri prieštarauja alternatyviam požiūriui į mokinius, kurie dėl tam tikrų priežasčių patiria mokymosi sunkumų, dėl tinkamų sąlygų nebuvimo jų aplinkoje (Inkliuzinis ugdymas užsienio mokslininkų akiratyje, 2003). Tokiu būdu jiems sunku įsilieti į bendraklasių gyvenimą, jaučiasi nepritampantys, nes jie negali atskleisti savo turimų gebėjimų. Taip gimsta patyčios ir diskriminacija.

Bendrojo ugdymo įstaigai atitenka sunkus vaidmuo – priimti skirtingus gebėjimus, pažiūras, religiją, lytį ir sutrikimus turinčius mokinius ir jų šeimas į savo bendruomenę. Tai ilgas besitęsiantis procesas asmenybės ugdyme ir socializacijoje. Mokinio emocinę būseną ir savijauta formuoja keli komponentai: ugdymosi veikla, bendravimas su bendraklasiais, bendruomene. Jei ugdymo procesas paremtas konkurencija ir varžymusi, tuomet sutrikimą ar negalią turinčio mokinio saugumo terpė yra pažeidžiama. Iš to kyla nerimas, saugumo jausmo nebuvimas, nepasitikėjimas savimi, nusivylimas, motyvacija mokytis (Iššūkiai mokyklai: inkluzijos link, 2012).

5 lentelė. NPP uždavinys „Didinti švietimo įtrauktį ir prieinamumą, užtikrinti saugią aplinką kiekvienam asmeniui.“. (cituota pagal Švietimo, mokslo ir sporto ministeriją, 2021-2030 m. Nacionalinę Švietimo plėtros programą, p. 3-4), (sudaryta autorės).

Uždavinys	Problema	Spręstinos problemos
Didinti švietimo įtrauktį ir prieinamumą, užtikrinti saugią aplinką kiekvienam asmeniui.	Nepakankamai išplėtotą švietimo pagalbą mokyklose.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Negalią turintys mokiniai neturi sąlygų ugdytis bendrosios paskirties mokyklose. 2. Nepakankama dirbančių mokytojų ir švietimo pagalbos specialistų kompetencija įgyvendinti įtraukujį ugdymą. 3. Mokykloms trūksta koordinuotos metodinės pagalbos įtraukiam ugdymui organizuoti. 4. Trūksta šiuolaikiškos infrastruktūros teikti švietimo pagalbos paslaugas. 5. Švietimo pagalbai neskiriamas pakankamas valstybės ir savivaldybių finansavimas.
	Neužtikrinamas neformaliojo vaikų švietimo (toliau – NVŠ) prieinamumas.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nesubalansuota NVŠ pasiūla ir paklausa. 2. Nesukuriamos palankios sąlygos specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams įsitraukti į NVŠ veiklas.

5 lentelės tęsinys.

	Aukštas patyčių lygis mokyklose.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Trūksta mokinių socialinių-emocinių kompetencijų ugdymo formaliojo švietimo ugdymo turinyje. 2. Mokyklų personalui trūksta kompetencijų užtikrinti patyčių prevenciją. 3. Trūksta psichologinės pagalbos mokiniams. 4. Trūksta sistemingo patyčių prevencijai skirtų programų diegimo. 5. Visuomenėje vyrauja vertybės, toleruojančios smurtą ir patyčias.
--	----------------------------------	---

Europos specialiojo ugdymo agentūros duomenimis (2009), yra pateikiami net 7 įtraukiojo ugdymo kokybės plėtros principai. Reikia atsižvelgti į kiekvieną šių principų, kuriant politiką, skatinančią inkluzinio švietimo kokybę (žr. 6 lentelė).

6 lentelė. Inkluzinio švietimo kokybės plėtros principai. (Cituota pagal Europos specialiojo ugdymo agentūros duomenis „Raktiniai inkluzinio švietimo kokybės plėtros principai“, (2009, p. 15-23).

(Sudaryta autorės).

Principai	Veiksniai
Dalyvavimo plėtojimas siekiant padidinti švietimo prieinamumą visiems mokiniams	Teigiamų nuostatų formavimas švietimo sistemoje yra lemiamas veiksnys kelyje į mokinių dalyvavimo plėtrą. Mokiniai neskirstomi į kategorijas.
Visų mokytojų parengimas dirbti inkluzinėje švietimo sistemoje	Diferencijuoti ugdymo procesą ir atsižvelgti į kiekvieno mokinio ugdymosi poreikius. Bendradarbiauti su tėvais, mokinių šeimų nariais. Dirbti komandoje, nes būtent mokytojų ir pagalbos specialistų, dirbančių mokykloje ir už jos ribų. Rengti mokytojus, turinčius tam tikrą specializaciją mokinių, turinčių SUP, ugdymo srityje. Mokyklų, švietimo įstaigų ir organizacijų vadovams tobulinti profesinę kvalifikaciją vadybos srityje.

6 lentelės tęsinys.

<p>Organizacijos kultūra ir etika, skatinančios inkluzinio ugdymo plėtrą</p>	<p>Įtraukti visi suinteresuotieji ugdymo procesu ir inkluzijos plėtra: mokiniai, jų šeimos, mokytojai, darbuotojai, vietos bendruomenė. Bendruomenei vadovauja mokyklos/organizacijos lyderiai, turintys inkluzijos plėtros viziją. Ugdymo praktika, kuri netoleruoja jokių segregacijos formų ir kuria mokyklą, užtikrinančią įvairių poreikių mokiniams lygias galimybes. Komandinio darbo kultūra ir atvirumas, kai įtraukiami mokinių tėvai, kitų žinybų specialistai.</p>
<p>Pagalbos sistemos, skatinančios inkluzinio ugdymo plėtrą</p>	<p>Įvairių žinybų teikiamos paslaugos yra koordinuojamos tiek žinybų viduje, tiek tarp žinybų (švietimo, sveikatos, socialinės apsaugos ir pan.) ir pagalbos specialistų komandų. Koordinavimas vyksta taip, kad skatintų sėkmingą visų mokinių perėjimą iš vienos švietimo sistemos pakopos į kitą ir padėtų mokytis visą gyvenimą. Remiamasi įvairių sričių profesionalų žiniomis ir nuostatomis, siekiant suvokti mokinių poreikių visumą ir į ją atsižvelgti.</p>
<p>Lanksti švietimo aprūpinimo sistema, skatinanti inkluzinio ugdymo plėtrą</p>	<p>Ištekliai skiriami taip, kad įmanoma lanksčiai, efektyviai ir dalykiškai atsižvelgti į mokinio poreikius. Skatina skirtingų žinybų bendradarbiavimą. Užtikrina regioninių ir nacionalinio lygmens finansavimo struktūrų veiksmų koordinuotumą. Decentralizuoti resursų pritraukimą ir užtikrinti jų skyrimą vietose inkluzinio švietimo plėtros reikmėms. Finansuoti įvairias prevencines švietimo programas. Skirti finansavimą inkluziniam ugdymui mokyklose ir kitose švietimo įstaigose užtikrinti atsižvelgiant į įvairius poreikius apsprendžiančius aspektus.</p>

6 lentelės tęsinys.

<p>Politika, kuri skatina inkliuzinio ugdymo plėtrą</p>	<p>Siekti inkliuzinio švietimo kokybės padeda politika - paisanti tarptautinio lygio politinių nuostatų ir iniciatyvų, yra pakankamai lanksti, galinti atspindėti vietos gyventojų poreikius. Politika, skatinanti inkliuzijos švietime plėtrą, kuria siekiama atsižvelgti į konkretaus mokinio individualius ugdymosi poreikius visuose sistemos lygmenyse. Partnerystės tarp mokyklų, vietos politikų ir tėvų skatinimą, siekiant kuo didesnės atsiskaitomybės už suteiktas paslaugas.</p>
<p>Teisėkūra, skatinanti inkliuzinio ugdymo plėtrą</p>	<p>„Integruota“ įvairių žinybų teisėkūra, kuri derėtų tarpusavyje ir atspindėtų inkliuzinio švietimo idėją, vieningos inkliuzinio švietimo plėtros gairės visuose švietimo lygmenyse. Svarbu, kad teisės aktų kūrimo procesas, paremtas švietimo prieinamumo – inkliuzinio švietimo – nuostatomis, būtų visapusiškas, koordinuotas ir atspindėtų lankstumo, pagarbos mokinių ugdymosi poreikių įvairovei ir teisingumo idėjų diegimo visuose mokyklose principus.</p>

2. ĮTRAUKIOJO UGDYMO PASIRENGIMO UŽTIKRINIMAS BENDROJO UGDYMO MOKYKLŲ POŽIŪRIU

2.1. Tyrimo metodologija

Teorinio tyrimo metodai. Atlikus mokslinės, pedagoginės, metodinės literatūros bei tarptautinių ir Lietuvos teisės aktų analizę, paaiškėjo, kad įtraukusis ugdymas yra aiškiai reglamentuotas, ir mokinių, turinčių specialiųjų poreikių, teisė į mokslą kartu su kitais mokiniais teoriškai turėtų būti visiškai įgyvendinama.

Empirinio tyrimo metodai:

- Kiekybinio tyrimo metu siekiama praktiškai išsiaiškinti ar bendrojo ugdymo mokyklos yra pasirengusios užtikrinti įtraukujį ugdymą ir su kokiais iššūkiais susiduria rengiantis užtikrinti sėkmingą įtraukujį ugdymą.
- Tyrimo metu buvo apklaustos Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų vadovai ir jų pavaduotojai. Klausimyną, skirtą Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų vadovams ir jų pavaduotojams, sudaro 16 klausimų. 1 – 3 anketos klausimai skirti žinioms apie Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų duomenis surinkti. Juose yra klausama ar mokykla vykdo įtraukujį ugdymą, kokioje apskrityje įsikūrusi ir kiek jų įstaigoje mokosi specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių. Anketoje pateiktais 4 – 6 klausimais siekiama išsiaiškinti, koks skaičius yra dirbančių švietimo pagalbos specialistų: psichologų, socialinių pedagogų ir mokytojų padėjėjų. 7 klausimu siekiama įvertinti kiekvienos mokyklos individualią patirtį ar specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių skaičius mažėja ar didėja jų įstaigoje. 8 – 9 klausimais siekiama išsiaiškinti kokios šveitimo pagalbos sulaukia įstaigos pedagogai ir ar ugdymo įstaiga gauna papildomą finansavimą mokymosi priemonių aprūpinimui ir kitoms ugdymo reikmėms. Anketoje pateikti 10 – 11 klausimai, tam, kad išsiaiškinti su kokiais iššūkiais susiduria ugdymo įstaigos ir jų pedagogai, dirbdami ir organizuodami ugdymo procesą. 12 – 13 klausimais siekiama išsiaiškinti kokius privalumus įžvelgia mokiniams mokantis visiems vienoje aplinkoje ir ar jų mokykloje yra mokinių, kurie mokosi namuose. 14 klausimu siekiama išsiaiškinti ar SUP mokinių tėveliai bendradarbiauja su mokyklų administracija. 15 – 16 atvirais klausimais siekiama išsiaiškinti kokių priemonių imasi ugdymo įstaiga siekdama didinti įtraukiojo ugdymo prieinamumą ir kokių priemonių imasi siekdama įtraukiojo ugdymo pasirengimo užtikrinimui. Po apklausos pateikti respondentų duomenys buvo analizuojami statistiniu paketu SPSS 21.0, naudojantis statistinės aprašomosios duomenų analizės metodais.

- **Kokybinis tyrimas ir duomenų analizavimas.** Anketoje pateikiami keturi atviri klausimai, kuriais siekiama išsiaiškinti Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose besimokančių SUP mokinių skaičių, kokios švietimo pagalbos sulaukia įstaigų pedagogai ir siekiama išsiaiškinti kokių priemonių imasi ugdymo įstaiga siekdama didinti įtraukiojo ugdymo prieinamumą ir kokių priemonių imasi siekdama įtraukiojo ugdymo pasirengimo užtikrinimui.
- **Tyrimo imtis.**
N – generalinės visumos dydis (šiam darbe imtas generalinės visumos dydis yra 600, tai yra Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų skaičius, kuriam buvo išsiųstos anketos). Apskaičiuotas imties dydis 170. Iš visų Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų buvo gautos 171 užpildytos anketos. Tyrime dalyvauja mokyklos išsidėsčiusios visoje Lietuvoje, todėl šio tyrimo duomenys pakankamai gerai iliustruoja Lietuvos situaciją.
- **Tyrimo etika.** Pirmuose laiškuose, tyrime dalyvaujančioms mokykloms, buvo paaiškinta, kad nagrinėjami tyrimo duomenys ir rezultatai nebus identifikuojami jokiais formomis, išskyrus Lietuvos regioną. Yra pabrėžiamas konfidencialumas, savanoriško sutikimo dalyvauti tyrime principas, respondentų skatinimas bendradarbiauti (t.y. anketinė apklausa bus vykdoma laikantis etikos principų ir nepažeidžiant respondentų teisių.). Reikia pabrėžti ir tai, kad iš devynių mokyklų vadovų sulaukta ir neigiamų laiškų – atsakymų, su prašymu netrukdyti ugdymo proceso ir brangaus jų laiko.
- **Tyrimo procesas.** Pirmojo etapo metu 2023 m. sausio mėnesį, atliekama Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų vadovų ar pavaduotojų elektroninė anketinė apklausa. Remiantis K. Kardelio (2002) praktiniais patarimais prieš atliekant tyrimą, buvo nusiųsti pirminiai laiškai mokyklų direktoriams, su asmeniniu prisistatymu, informacijos pateikimu apie atliekamą tyrimą ir pateikiant nuorodą su anketos klausimais. Antrame etape apdorojami ir analizuojami gauti anketos klausimų duomenys. Trečiojo etapo metu formuluojamos išvados ir teikiamos rekomendacijos.

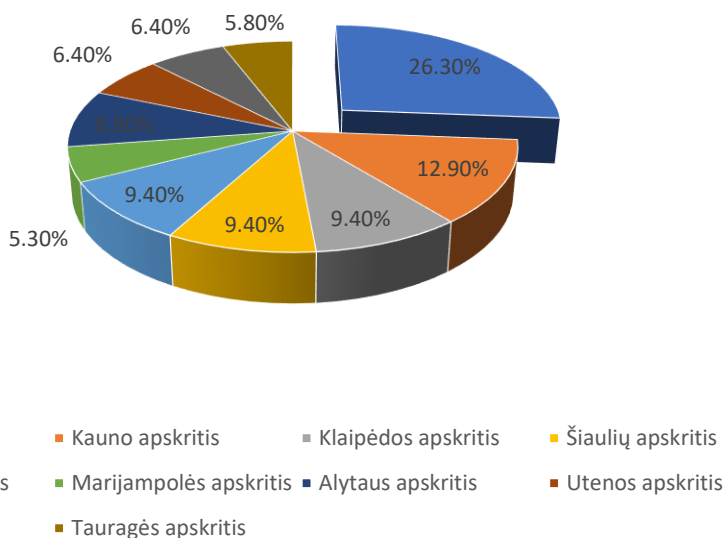
2.2.Įtraukiojo ugdymo prieinamumas bendrojo ugdymo mokyklose

Naudojantis Nacionalinės Švietimo agentūros atmintinėje „Įtraukties link. Ką turi žinoti mokykla?“ nuostatomis siekta įvertinti įtraukiojo ugdymo pasirengimo užtikrinimo lygmenį Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose. Šis dokumentas padeda mokykloms kurti įtraukiają mokyklą ir per įtraukties praktiką pagerinti mokyklos prieinamumą visiems mokiniams. Įtraukties principo nuostatų plėtojimas mokyklose yra besitęsiantis ir ilgai trunkantis procesas. Anksčiau minėtoje atmintinėje aprašoma 12 sričių, kurios yra itin svarbios įtraukiojo ugdymo principams įgyvendinti ugdymo įstaigoje. Šiomis gairėmis norima pagelbėti bendrojo ugdymo mokykloms ir kviečia peržvelgti savo įstaigos formuojamą politiką, skatinti gebėti įsivertinti mokyklos materialiuosius ir žmogiškuosius išteklius, ugdymo organizavimo praktiką. Taip pat siekiama padėti mokykloms atlikti savianalizę, kurios metu būtų galima patobulinti mokykloje vykstančius įtraukiojo ugdymo procesus, skatinti tarpusavio bendradarbiavimą, gebėti priimti bendrus sprendimus ir susitarimus. Nes tik tai gali padėti išvengti ugdymo įstaigoje kylančių iššūkių ir problemų.

2.2.1.Duomenys apie tyrime dalyvavusias bendrojo ugdymo mokyklas

Išnagrinėjus duomenis apie respondentus, išaiškėjo mokyklų geografinis išsidėstymas Lietuvoje, specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių skaičius, kiek ir kokių švietimo pagalbos specialistų dirba jų įstaigoje. Siekta sužinoti, ar ugdymo įstaigos gauna papildomą finansavimą iš savivaldybių vykdyti įtraukijį ugdymą. Išanalizavus duomenis, paaiškėjo, kad tyrime dalyvavo mokyklos iš visų Lietuvoje esančių apskričių, kurių pasiskirstymas pateiktas (3 pav.). Toks duomenų apie geografinę padėtį pasiskirstymas leidžia manyti, kad įtraukusis ugdymas vykdomas jau visose Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose. Vis gi, daugiausiai tyrime dalyvavusių respondentų yra iš Vilniaus apskrities.

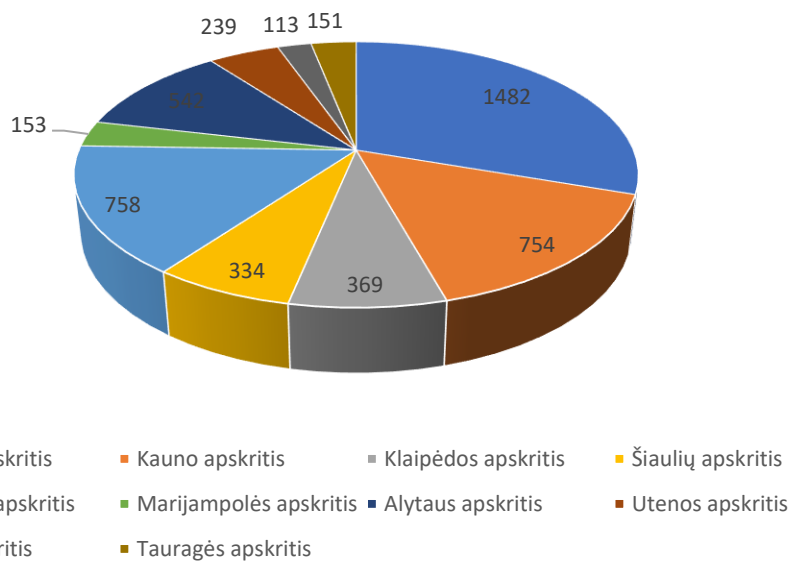
Bendrojo ugdymo mokyklų pasiskirstymas

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal geografinę padėtį (procentais)

Analizuojant gautus duomenis, išsiaiškinta, jog iš 171 respondentų gautų atsakymų, bendrojo ugdymo mokyklose mokosi 5043 specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniai. Tik keturi respondentai pažymėjo, kad jų ugdymo įstaiga nevykdo įtraukiojo ugdymo – iš Telšių, Marijampolės ir Šiaulių apskričių. (4 pav.) galima matyti kokiose apskrityse mokosi daugiausia specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių.

Mokinių skaičius pagal apskritį

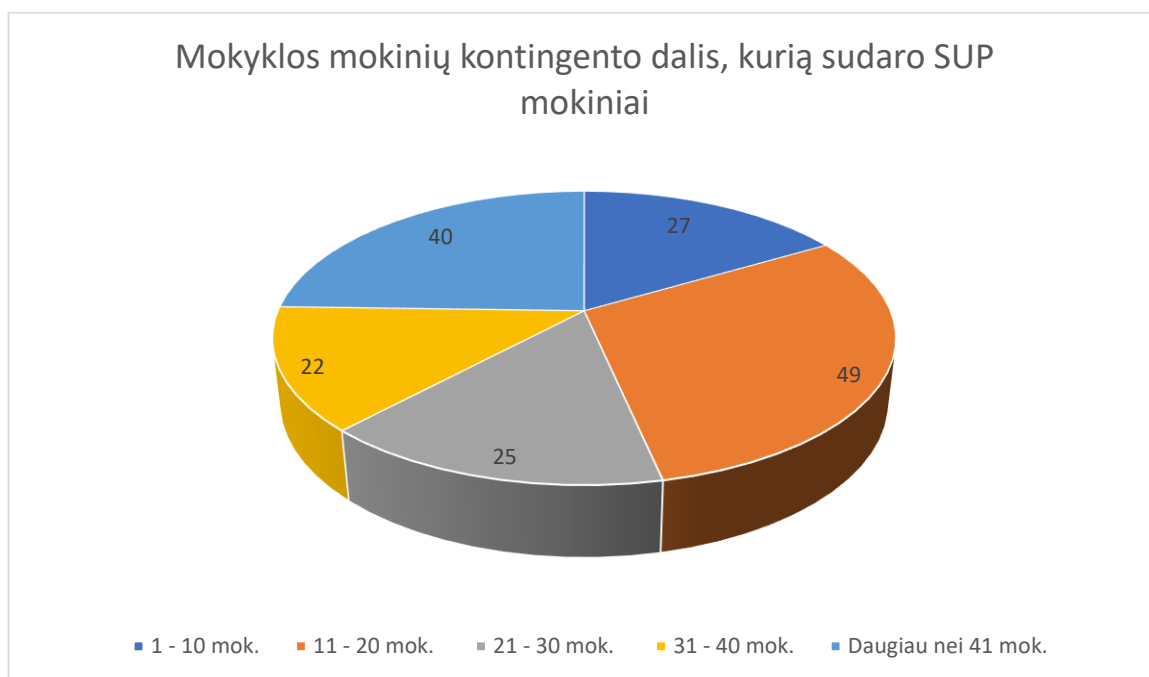
4 pav. SUP mokinių skaičius pagal apskritį

Pagal pateiktus statistinius duomenis galime matyti, kad tyrime daugiausia dalyvavo iš Vilniaus apskrities esančios bendrojo ugdymo mokyklos, tad ir didžiausias gautas SUP mokinių skaičius taip pat

yra Vilniaus apskrityje. Duomenys rodo, kad kiekvienoje mokykloje yra tam tikras skaičius SUP mokinių, tad tyrime dalyvauja ugdymo įstaigos, turinčios puikų supratimą apie įtraukiojo ugdymo organizavimą bei patirties pritaikant įtraukujį ugdymą bendrojo ugdymo mokyklose.

Apibendrinus tyrimo duomenis, išryškėjo, kad respondentų sulaukta iš įvairių Lietuvos miestų – apskričių. Vilniaus apskritis (45 mokyklos), Kauno apskritis (22 mokyklos), Šiaulių, Panevėžio ir Klaipėdos apskrityse buvo sulauktas vienodas skaičius respondentų (po 16 mokyklų), Alytaus apskritis (15 mokyklų), Telšių ir Utenos mokyklos taip pat sulaukė vienodo skaičiaus (po 11 mokyklų), Tauragės apskritis (10 mokyklų) ir Marijampolės apskritis buvo mažiausiai aktyvi (9 mokyklos).

Įdomu palyginti kokia kontingento dalis vyrauja mokyklose besimokančių SUP mokinių (5 pav.)

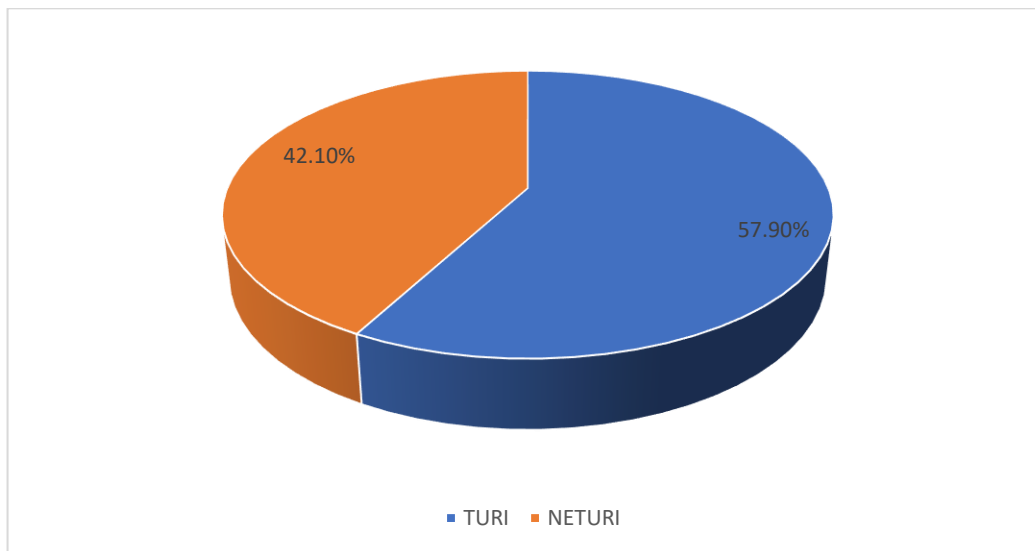
5 pav. Respondentų mokyklos mokinių kontingento dalis, kurią sudaro mokiniai, turintys specialiųjų poreikių

Apibendrinus gautus duomenis galime matyti kiek vidutiniškai mokosi SUP mokinių bendrojo ugdymo mokyklose procentine išraiška: nuo 1 – 10 mokinių mokosi (16,2%) mokyklų, nuo 11 – 20 mokinių mokosi (29,3%) mokyklų, nuo 21 – 30 mokinių mokosi (14,9%) mokyklų, nuo 31 – 40 mokinių mokosi (13,2%) mokyklų ir daugiau nei 41 mokinis mokosi (23,9%) mokyklų. Didelė procentinė dalis atitenka mokykloms, kurios ugdo savo ugdymo įstaigoje daugiau nei 41 mokinį.

2.2.2. Švietimo pagalbos specialistų pasiskirstymas mokyklose

Tyrimo metu siekta įvertinti kiek mokyklos yra aprūpintos papildomais mokytojų padėjėjų etatais, specialiaisiais pedagogais ir psichologais. Taip pat būtų tikslinga palyginti tų mokyklų, kurios ugdo daugiau nei 41 SUP mokinį, ar jiems yra suteikta pakankamai etatų švietimo pagalbos specialistams.

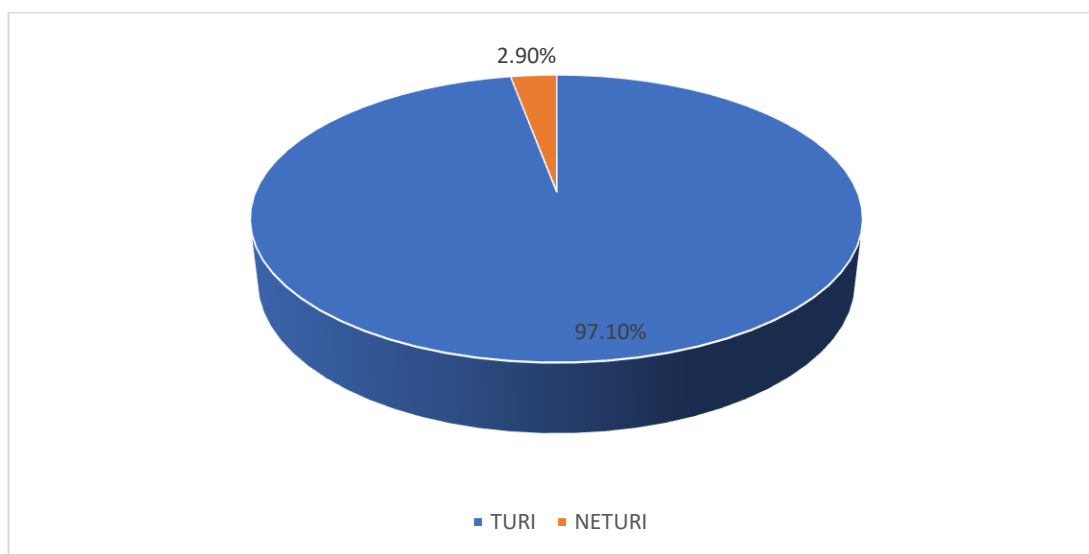
Iš 171 respondento gautų atsakymų (6 pav.), galime matyti, kad 99 mokyklos turi dirbantį psichologą, o 72 mokyklos jo neturi. Vis dėl to, didesnis procentas bendrojo ugdymo mokyklų turi psichologinę pagalbą teikiančią darbuotoją. Pasak Švietimo Mokslo ir sporto ministro įsakymo dėl psichologinės pagalbos vaikui teikimo tvarkos aprašo 2004 m. birželio 3 dienos įsakymo, mokyklos turinčios nuo 300 mokinių, įstaigoje privalomas psichologo etato steigimas.

6 pav. Mokyklos psichologo etatas (procentais)

Taip pat buvo palyginti duomenys ar bendrojo ugdymo įstaigos visos turi specialiojo pedagogo darbuotoją (7 pav).

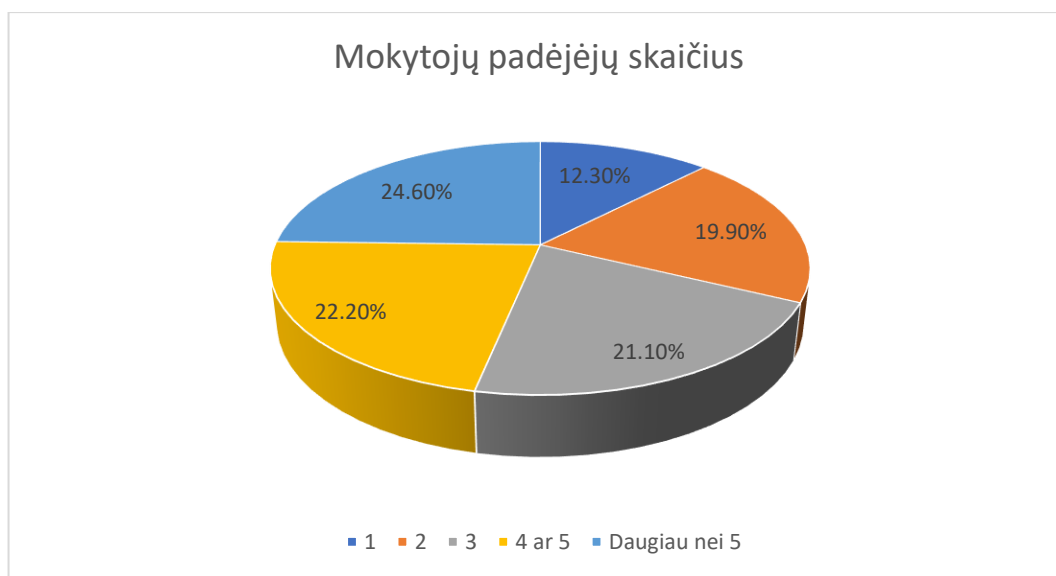
Apibendrinus šiuos duomenis galima teigti, kad 97 mokyklos tai yra (56,73%) visų respondentų, kurie savo ugdymo įstaigoje turi ir psichologo ir socialinio pedagogo etatus. Daugiau nei pusė respondentų gali sulaukti reikalingesnės pagalbos ir konsultacijų iš specialistų.

7 pav. Mokyklos socialinio pedagogo etatas (procentais)

Taip pat siekta išsiaiškinti kiek ugdymo įstaigose dirba mokytojų padėjėjų, kuriuos taip pat palyginsime pagal SUP mokinių skaičių mokykloje. Anketoje buvo pateikti atsakymų variantai: 1, 2, 3, 4-5, daugiau nei 5. Rezultatai pasiskirstė tokia išraiška (8 pav.).

Apibendrinus duomenis, galima teigti, kad daugiau nei 41 SUP mokinių turinčių bendrojo ugdymo mokyklų procentinė dalis yra (25%), tad ir atitinkamas mokytojų padėjėjų skaičius procentine išraiška yra panašus (24,6%). Tad galima teigti, kad tos mokyklos, kurios turi didesnę procentą SUP mokinių, taip pat turi atitinkamai didesnę kiekį mokytojų padėjėjų, kurie padeda ugdymosi procese.

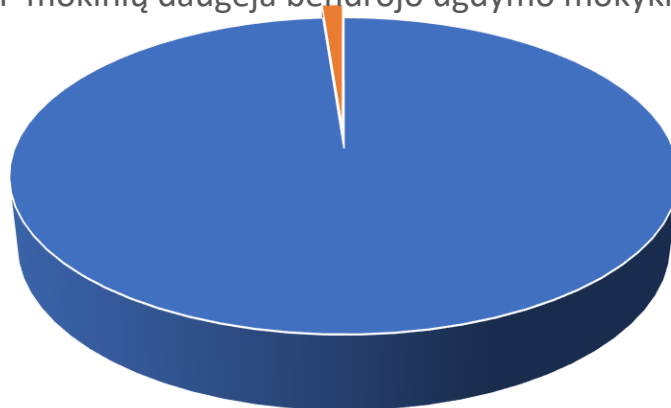

8 pav. Mokytojų padėjėjų skaičius (procentais)

Buvo siekta išsiaiškinti ar SUP turinčių mokinių, atsižvelgiant į penkerių metų laikotarpį, daugėja ar mažėja bendrojo ugdymo mokyklose. Taigi net (98,8%) respondentų atsakė, kad SUP mokinių daugėja jų ugdymo įstaigoje ir tik (1,2%) atsakė, kad mažėja (9 pav.).

Apibendrinus turimus duomenis, galima teigti, kad mokyklos yra atviros priimti skirtingus poreikius ir gabumus turinčius mokinius. Į mokyklas priimami visi mokiniai, tiek turintys specialiuosius poreikius, tiek jų neturintys. Oficialiosios statistikos portalo duomenimis 2022 – 2023 metais, specialiosiose ir lavinamosiose klasėse (dalinė integracija), mokosi net 1460 mokinių. Galima teigti, kad mokyklos ne tik įtraukia į bendrą ugdymo procesą mokinius, bet stengiasi sudaryti sąlygas jiems mokytis drauge, įrengiant jiems atskiras klases, mokymosi aplinkas su jiems reikalingomis priemonėmis ir ugdymo specialistais.

SUP mokinių daugėja bendrojo ugdymo mokyklose

■ DAUGĖJA ■ MAŽĖJA

9 pav. SUP mokinių daugėja bendrojo ugdymo mokyklose

2.2.3. Švietimo pagalbos teikimas bendrojo ugdymo įstaigose

Tyrimo metu siekta įvertinti kiek ir kokios švietimo pagalbos sulaukia respondentų ugdymo įstaigų pedagogai. Kokia pagalbos išraiška ir koku lygiu ji gaunama: nacionaliniu lygmeniu, ar savivaldybių įstaigų lygmeniu ar mokyklos bendruomenės lygmeniu (žr. 7 lentelė). Atviru klausimu siekta išsiaiškinti individualius mokyklų atvejus, koku mastu yra teikiama švietimo pagalba pedagogams.

7 lentelė. Švietimo pagalbos teikimas bendrojo ugdymo mokyklų pedagogams.

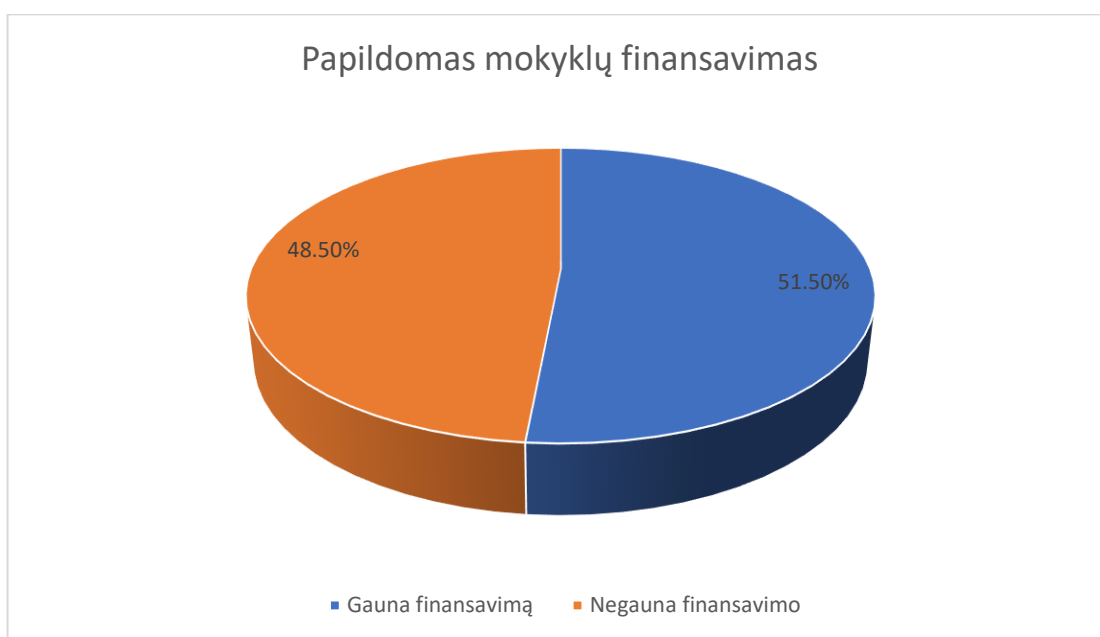
Pagalbos lygmuo	Dažnis (proc.)	Iliustruojantys teiginiai
Nacionalinis lygmuo	29,24%	„Konsultuoja kitos įstaigos, KŠIC, Kauno PPT, Daunio ugdymo centras ir pan.“ „Bendradarbiavimas: su pedagoginės psichologinės pagalbos skyriumi; respublikine kurčiųjų neprisigirdinčiųjų centru; autizmo sutrikimų asociacija "Lietaus vaikai"; sutrikusio intelekto bendrija "Viltis".“ „Mokymai, susiję su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių ugdymu.“
Savivaldybių lygmuo	35,67%	„PPT tarnybos pagalbos.“ „Gavome psichologo etatą, tad mokytojai gauna psichologo konsultacijas.“
Mokyklos bendruomenės lygmuo	40,35%	„Konsultacijų, kaip dirbti su specialiųjų poreikių mokiniais, kaip taikyti Bendrąsias ugdymo programas. Pagalba teikia pamokų metu spec. pedagogas, mokytojo padėjėjai, psichologai, socialinė pedagogė ir mokytojo padėjėjai.“ „Moralinės - administracijos palaikymas ir tinkami sprendimai.“ „Vaiko gerovės komisija.“

Analizuojant gautus duomenis galima teigti, kad didesnis pedagoginės švietimo pagalbos kiekis vyrauja tarp mokyklų bendruomenės: „Bendradarbiavimas su tėvais, vaiko gerovės komisija, klasių auklėtojais.“; „Bendradarbiavimas tarp kolegų, vaiko gerovės komisija, pagalbos vaikui specialistai: psichologas, specialusis pedagogas, logopedas, socialinis pedagogas, tėvai – vyksta glaudus bendradarbiavimas.“ Taip pat respondentų teiginiuose dažnai akcentuojamas savivaldybių įstaigų pagalbos teikimas. Stiprus bendradarbiavimas jaučiasi su PPT savivaldybių tarnybomis, iš kurių

mokyklos gauna konsultacijas, kaip rengti pritaikytas ar individualizuotas programas, kaip organizuoti ugdymo procesą. Respondentų teiginiai pažymintys pagalbos gavimą: „PPT pagalba, tarpinstitucinio bendradarbiavimo specialistas, policija, seniūnijų socialiniai darbuotojai, šeimos atvejų koordinatoriai.“; „Mūsų specialioji pedagogė puse etato dirba rajono švietimo pagalbos centre, ji ir padeda spręsti konkrečias problemas.“ Mažiausią procentinę dalį užimantis nacionalinis lygmuo, kuris apima konferencijas, seminarus, mokymus, respublikinio lygmens institucijas, kurios teikia pagalbą visoms ugdymo įstaigoms: „Pedagogai nuolat žinias kelia kvalifikacijos tobulinimo renginiuose.“; „Rengiami seminarai, konsultacijos iš regioninių centrų konsultantų.“ Jokios pagalbos pasak respondentų nesulaukia (9,36%) mokyklų, įvardindamos savo atsakymus taip: „Jokios.“; „Pagalbos nesulaukiame“. Taip pat buvo neatsakiusių į šį klausimą (2,9%) respondentų.

Vienas svarbiausių klausimų yra finansiniai – materialieji ištekliai, iš kurių mokyklos gali daugiau ar mažiau aprūpinti savo įstaigą, ugdytinius ir pedagogus reikiamomis priemonėmis. Pagal 2021 – 2024 metų įtraukties veiksmų planą yra skiriamas finansavimas bendrojo ugdymo mokykloms pasirengti priimti SUP mokinius. Vien 2022 metais finansavimas skirtas švietimo pagalbai siekė 112 mln. Eur. Švietimo pagalbos užtikrinimas mokyklose yra savarankiška savivaldybių funkcija, kuria jos turi rūpintis, Švietimo, mokslo ir sporto ministerija savo valdymo metu nuosekliai remia pinigineis lėšomis savivaldybes ir didina švietimo pagalbai skiriamą finansavimą ugdymo įstaigose. Taigi tyrimo duomenys atskleidė, kad (51,5%) mokyklų gauna papildomą finansavimą ugdant SUP turinčius mokinius, tačiau net (48,5%) mokyklų papildomo finansavimo nesulaukia (10 pav.).

Apibendrinus gautus duomenis, galima sutikti su I. Gaižiūnu (patarėju įtraukiojo ugdymo klausymais), kad kol kas didžioji dalis skiriamų lėšų yra valstybės, o ne savivaldybių asignavimai. Tad mokyklų, negaunančių papildomo finansavimo procentinė dalis yra gana didelė.

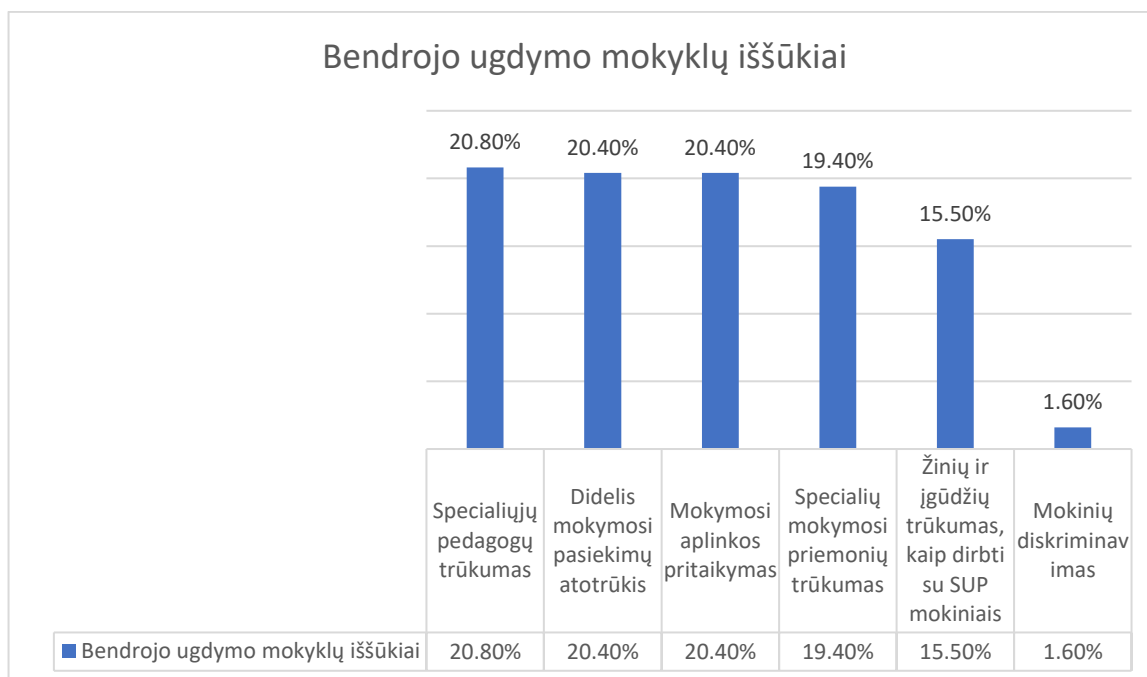
10pav. Papildomas mokyklų finansavimas ugdant SUP mokinius (procentais)

2.2.4. Bendrojo ugdymo mokyklų ir pedagogų iššūkiai

Tyrimo metu buvo siekta išsiaiškinti su kokiais iššūkiais susiduria bendrojo ugdymo mokyklos, kurios vykdo įtraukujį ugdymą. Buvo pateikti šeši galimi variantai (žymėti buvo galima daugiau nei vieną atsakymą), (11 pav.). Tyrimo duomenys rodo, kad vienas didžiausių iššūkių, su kuriais susiduria 105 (20,8%) mokyklų tai yra specialiųjų pedagogų trūkumas. Procentine dalimi mažai atsiliekančys iššūkiai, su kuriais susiduria ugdymo įstaigos tai didelis pasiekimų atotrūkis ir mokymosi aplinkos pritaikymas 103 (20,4%) mokyklų. Taip pat anketinėje apklausoje buvo galima įrašyti savo pasirinktą atsakymo variantą, tad pateiksiu iliustruojamų teiginių:

- „Mokytojų padėjėjų trūkumas: turime du ir abu tik po pusę etato. Socialinis pedagogas yra vienas ir turi tik pusę etato“.
- „Socialinis pedagogas ir psichologas, turintys tik po 0,5 etato, dirba tik po dvi dienas per savaitę. Tai yra labai mažai.“
- „Tėvų nenoras, kad klasėse mokytųsi SUP turintys mokiniai, lėtas procesas nuo mokinio vertinimo PPT iki mokytojo padėjėjo etato įsteigimo.“
- „Neskiriami laiku mokytojo padėjėjai, tėvų atsisakymas bendradarbiauti su mokykla.“

Tyrimo dalyvavę respondentai išvelgė ir daugiau iššūkių, su kuriais tenka susidurti kasdienybėje. Tai liečia ne tik mokyklos administracijos ir pedagogų veiklas, bet taip pat ir savivaldybes, PPT tarnybas, kurių lėtos procedūros ir dokumentacija sulėtina visą procesą.

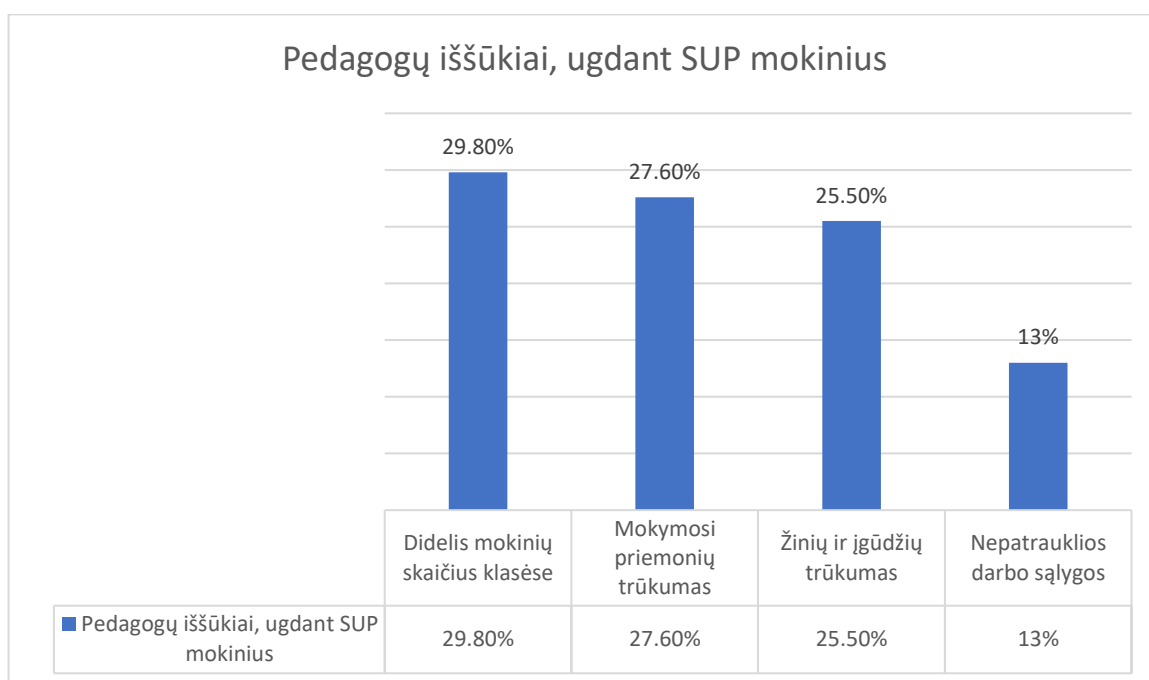

11 pav. Bendrojo ugdymo mokyklų iššūkiai, ugdant SUP mokinius (procentais)

Pedagogai taip pat susiduria su kylančiais iššūkiais, jiems tenka dirbti su šiais mokiniais, jiems rengti programas, organizuoti ugdymo procesą ir ruošti pamokoms. Anketinėje apklausoje buvo pateikti keturi

galimi variantai (žymėti buvo galima daugiau nei vieną atsakymą), (12 pav.). Tyrimo duomenys rodo, kad vienas didžiausių iššūkių yra dirbti kai didelis mokinių skaičius klasėje, net 110 (29,8%) respondentų pažymėjo šį atsakymo variantą. Taip pat įvardijo iššūkį mokymosi priemonių trūkumą 102 (27,6%) respondentų ir 94 (25,5%) respondentų įvardijo jog žinių ir įgūdžių trūkumas yra vienas iš iššūkių, su kuriais susiduria pedagogai. Taip pat anketinėje apklausoje buvo galima įrašyti savo pasirinktą atsakymo variantą, tad pateiksiu iliustruojamų teiginių:

- Keletą kartų pasikartojantis: „Mokytojų padėjėjų trūkumas.“
- „Dėmesys SUP mokiniams atima galimybę ugdyti gabiusius mokinius. Mokytojas nėra fiziškai pajėgus.“
- „Reikia realios pagalbos, padėjėjų nuolatinių, o ne 1 – 2 pamokoms, priemonių ir didesnių priedų už papildomą krūvį.“
- „Atlyginimo už papildomas valandas ruošiantis SUP vaikų ugdymui.“

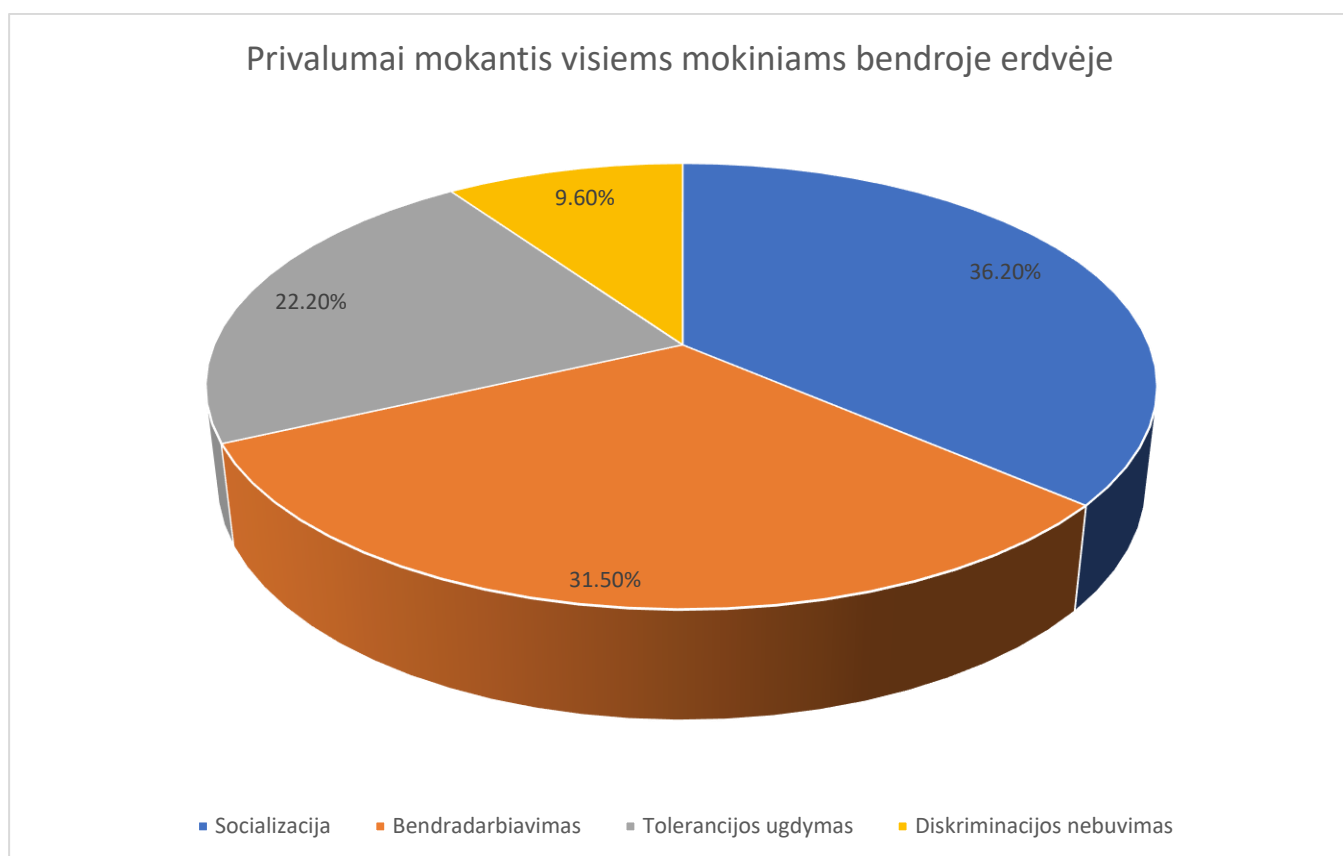

12 pav. Pedagogų iššūkiai, ugdant SUP turinčius mokinius (procentais)

Apibendrinus gautus duomenis galima teigti, kad kylantys iššūkiai ugdymo įstaigoms ir pedagogams kyla iš finansinių ir materialinių išteklių trūkumo. Kurio pačios bendrojo ugdymo įstaigos nėra pajėgios sau ir savo bendruomenei užtikrinti. Tai savivaldybių asignavimai ir jos turi pasirūpinti dėl mokyklose kylančių iššūkių problemų sprendimo.

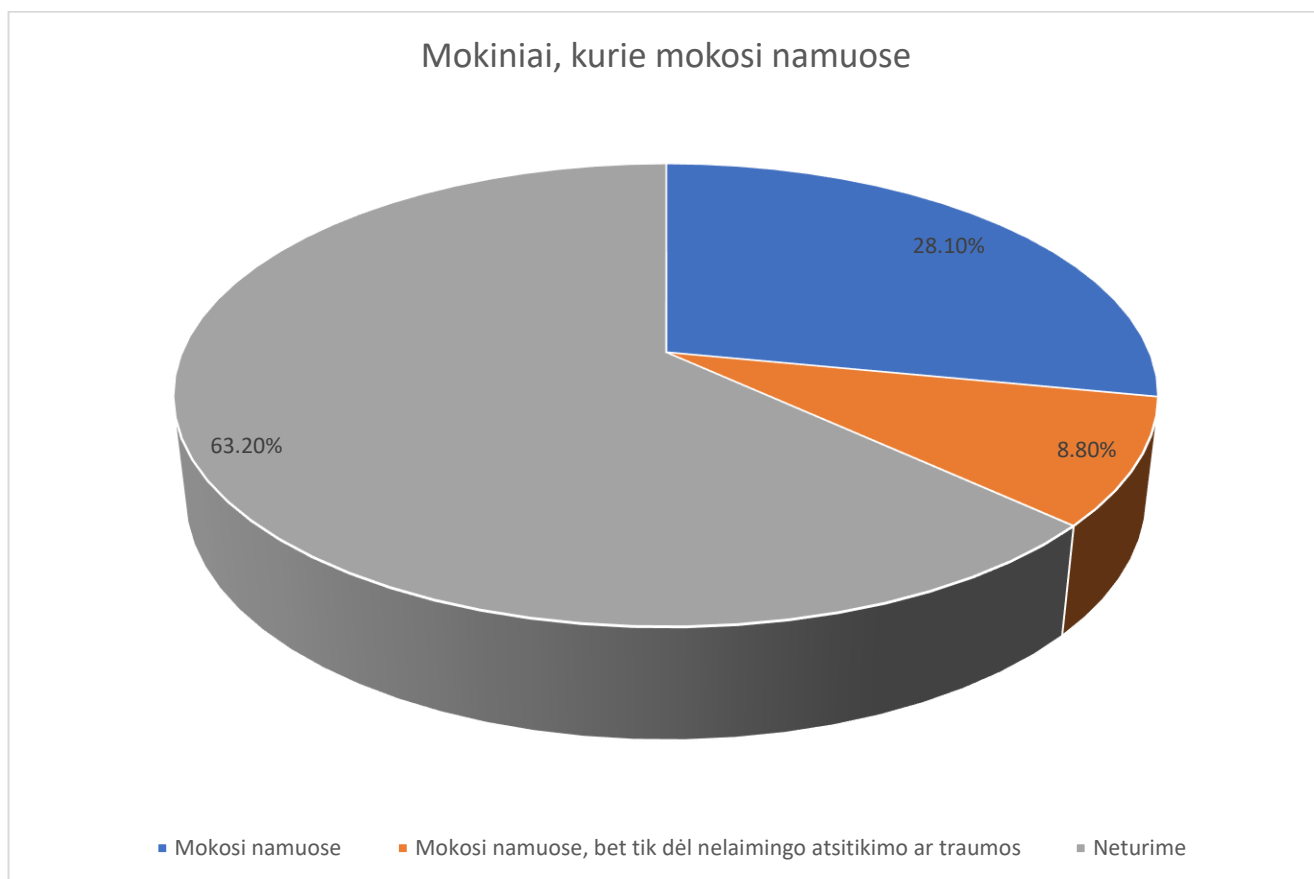
2.2.5.SUP turinčių mokinių įtrauktis ir tėvų įsitraukimas

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti kokius privalumus ir teigiamus veiksnius, mokantis bendroje ugdymo aplinkoje su SUP turinčiais mokiniais, įžvelgia bendrojo ugdymo mokyklų administracija. Mokyklos misijoje ir vizijoje yra aiškiai numatomi tikslai ir siekiai, tad buvo tikslinga išsiaiškinti kai ugdymo įstaiga susiduria su šia patirtimi praktiškai kaip keičiasi jų požiūris (žymėti buvo galima daugiau nei vieną atsakymą), (13 pav.). Vienas iš daugiausiai sulaukusių bendro respondentų sutarimo tai socializacija 129 (36,2%) mokyklų pasirinko šį variantą, kaip viena iš privalumų mokantis visiems drauge. Procentine dalimi menkai atsiliekančias teigiamas veiksnys tai bendradarbiavimas 112 (31,5%). 79 (22,2%) mokyklos įžvelgia, kad mokantis visiems mokiniams drauge tai yra tolerancijos ugdymas ir tik 34 (9,6%) mokyklų įžvelgia kaip privalumą diskriminacijos nebuvimą.

13 pav. Privalumai mokantis visiems mokiniams bendroje erdvėje (procentais)

Taip pat buvo svarbu išsiaiškinti koks procentas SUP mokinių mokosi namuose, kadangi pedagogams turi būti sudarytos sąlygos ugdyti mokinius iš namų, skiriamas papildomas finansavimas už padidėjusį krūvį (14 pav.). Apibendrinus šiuos duomenis galime matyti, kad 108 (63,2%) mokyklų nėra mokinių, kurie mokytųsi namuose. 48 (28,1%) respondentų atsakė teigiamai į šį klausimą. Tačiau tai ne mokinių skaičius, o tik procentinė dalis mokyklų, kuriose yra mokinių besimokančių namuose.

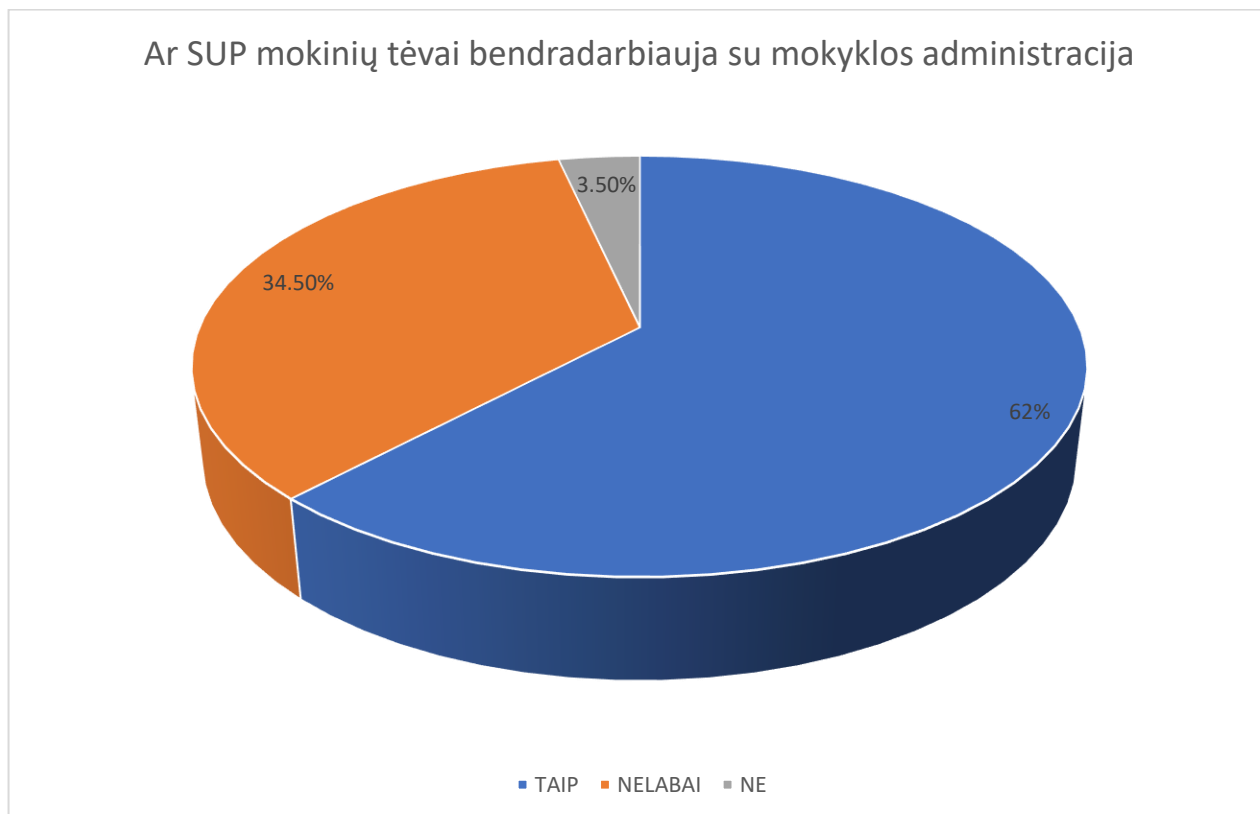
14 pav. Mokiniai, kurie mokosi namuose (procentais)

Tyrimu siekta išsiaiškinti ar vyksta bendradarbiavimas, pagalba, konsultavimas su SUP turinčių mokinių tėvais (globėjais ar rūpintojais), (15 pav.). Bendradarbiavimas su mokinių tėvais globėjais, ar rūpintojais plačiai prisideda prie įtraukios mokyklos sistemos ir bendruomenės kultūros puoselėjimo, tačiau 2021 m. mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo bei mokyklų įsivertinimo duomenys rodo, kad bendradarbiavimas su mokinių tėvais, mokyklose vyksta būdais, kurie visiškai neskatina visapusiškai įsitraukti į bendruomenės gyvenimą. Mokyklos, kurios siekia kurti ir tobulinti glaudesnę ir efektyvesnę bendradarbiavimą su mokinių tėvais ir globėjais, turėtų ieškoti modernesnių būdų, formų, priemonių tam įgyvendinti (Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, 2022).

Tyrimo duomenys rodo, kad didžioji dalis mokinių tėvų 106 (62%), pasak administracijos, bendradarbiauja su mokyklos bendruomene. Sudėtingesnė komunikacija vyksta, kaip nurodė respondentai, 59 (34,5%) mokyklose. 6 (3,5%) mokyklų nurodė, kad tėvai visiškai nebendradarbiauja

su mokyklų administracija. Galima teigti, kad tai gali turėti įtakos mokinių sėkmingam ugdymui ir efektyviam pedagogų darbui.

Apibendrinat įtraukties ir tėvų įsitraukimo procentinę išraišką galima teigti, kad mokyklos, kurios įžvelgia teigiamus privalumus dėl SUP turinčių mokinių dalyvavimo bendrojo ugdymo procese, sulaukia tėvų palaikymo, grįžtamojo ryšio, glaudžiai bendradarbiauja ir siekia bendrai efektyvaus ugdymo proceso.

15 pav. Ar SUP turinčių mokinių tėvai bendradarbiauja su mokyklų administracija (procentais)

2.2.6. Priemonės didinančios mokyklų pasirengimą ir prieinamumą įtraukiajame ugdyme

Tyrimo metu siekta įvertinti kokių priemonių imasi ugdymo įstaigos didindamos įtraukiojo ugdymo prieinamumą (žr. 8 lentelė). Atviru klausimu siekta išsiaiškinti individualius mokyklų atvejus, ar imamasi rekomendacinių priemonių.

8 lentelė. Priemonės didinančios įtraukiojo ugdymo prieinamumą.

Priemonės	Dažnis (proc.)	Iliustruojantys teiginiai
Mokyklos infrastruktūros gerinimas; Fizinės aplinkos	35,7%	„Liftas neįgaliesiems, poilsio zonos, multicentro steigimas.“ „Įrenginėjamos erdvės mokinių laisvalaikiui, kurioje yra soc. pedagogo.“ „Pritaikomos aplinkos. Rengiame sensorinį kambarį. Pojūčių kambario įrengimas.“
Ugdymo organizavimas; Specialistų paieška	33,9%	„Įtraukimas SUP mokinius į būrelius.“ „Ugdymo praktikoje taikome Universalaus dizaino mokymuisi principus.“ „SUP turintys mokiniai įtraukiami į klases ir mokyklos renginius, neformaliąją veiklą.“ „SUP mokiniai turi galimybę dalyvauti NVŠ veikloje.“ „Didinamas pagalbos mokiniui specialistų skaičius mokykloje. Skiriamos valandos popamokinei veiklai "pamokų ruošos grupei" skirtai mokymosi spragoms įveikti.“
Kvalifikacijos tobulinimas	23,9%	„Organizuoja visiems darbuotojams kvalifikacijos tobulinimo renginius.“ „Mokytojams organizuojami mokymai kaip dirbti su įvairių spec. ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais.“ „Mokytojai kelia kvalifikaciją dalyvaudami mokymuose. Stiprina pagalbos vaikui ir mokytojui grupę, kvalifikacijos tobulinimą.“

8 lentelės tęsinys.

Mokymosi priemonių įsigijimas	19,3%	„Isigyjamos ugdymo priemonės specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams.“ „Priemonių SUP ugdymui pirkimas.“
Bendradarbiavimas; Pagalbos teikimas	14,04%	„Siekia užtikrinti kokybišką pagalbos teikimą.“ „Tėvų ir bendruomenės švietimas.“ „Pedagoginių darbuotojų sąmoningumo didinimas, tėvų švietimas.“ „Pagalbos specialistai ir mokytojai analizuoja mokinių pasiekimus, rengia pamokų planus.“ „Mokytojų tarpusavio bendravimas, bendradarbiavimas, pagalba vienas kitam.“
Jokių priemonių nesiima	6,4%	„Kolkas jokių, visko pakanka.“ „Kolkas sunkiai sekasi šiuo klausimu, nes finansavo ir etatų papildomų mes nesulaukiame.“ „Jokių.“

Apibendrinus gautus duomenis galima teigti, kad mokyklos plačiai naudoja ir taiko įvairias ugdymui tobulinti ir prieinamumą didinti tinkamas priemones. Taip pat galima teigti, kad mokyklos stengiasi ir turimus finansinius išteklius panaudoja mokyklų infrastruktūros gerinimui, aplinkų pritaikymui – tam skiria didžiulę svarbą. Mažesnę procentinę respondentų dalis įvardijo priemonę kaip bendradarbiavimas ir pagalbos teikimas (14,04%). Iš 171 respondento (5,8%) į šį klausimą neatsakė.

Anksčiau aptarti duomenys parodė, kad bendrojo ugdymo įstaigų iššūkis su kuriuo tenka susidurti yra specialiųjų mokymosi priemonių trūkumas (19,4%), tad palyginus priemones, kurių imasi poreikiams tenkinti, sąlyginai atitinka (19,3%).

Tyrimo metu siekta įvertinti kokių priemonių imasi ugdymo įstaigos didindamos pasirengimą įtraukiojame ugdyme (žr. 9 lentelė). Atviru klausimu siekta išsiaiškinti individualius mokyklų atvejus, ar imamasi rekomendacinių priemonių.

9 lentelė. Priemonės didinančios įtraukiojo ugdymo pasirengimą.

Priemonės	Dažnis (proc.)	Iliustruojantys teiginiai
Pedagogai kelia kvalifikaciją	89,5%	<p>„Mokytojai ir švietimo pagalbos specialistai mokosi dalyvaudami įvairiuose kvalifikacijos tobulinimo renginiuose.“</p> <p>„Specialistai, mokytojai dalyvauja įvairiuose seminaruose, konferencijose. Mokytojo padėjėjams vyksta konsultacijos kaip dirbti su SUP vaikais.“</p> <p>„Sudaro sąlygas mokytojams tobulinti kvalifikaciją.“</p> <p>„Sudaro sąlygas mokytojams tobulinti kvalifikaciją.“</p> <p>„Mokytojai dalyvavo ilgalaikiuose programų individualizavimo ir personalizavimo mokymuose. Sistemingai atnaujina ir gilina žinias įvairiuose seminaruose susijusiuose su SUP turinčiais mokiniais.“</p>
Bendruomenės švietimas	22,81%	<p>„Dalyvauta Renkuosi mokytį projekte, kurio tikslas buvo diegti mokykloje įtraukujį ugdymą.“</p> <p>„Šviečiama bendruomenė.“</p> <p>„Švietėjiškos veiklos. Tiek mokyklos, tiek tėvų bendruomenės.“</p> <p>„Gerosios patirties sklaida.“</p>
Mokymosi aplinkos pritaikymas; Priemonių įsigijimas	15,2%	<p>„Įrengėme atokvėpio kambarį.“</p> <p>„Suplanuota atnaujinti pradinių klasių baldus įrengiant individualias darbo vietas SUP mokiniams, pritaikant jas pagal poreikius. Suplanuotas sensorinio kambario įrengimas, suplanuoti specialistų užsiėmimai jame, taip pat papildomas priemonių įsigijimas dalykinių žinių gilinimui bei įtvirtinimui.“</p> <p>„Įrengta uno klasė.“</p> <p>„Šiuo metu didelis dėmesys skiriamas aplinkų pritaikymui, pedagogų ruošimui dirbant su SUP turinčiais mokiniais.“</p> <p>„Kortelės, planšetės, lavinamieji žaidimai, kitos priemonės, kad žadinti mokinių susidomėjimą ir per žaidimą įtraukti į mokymosi procesą.“</p>
Specialistų paieška	2,9%	<p>„Švietimo pagalbos specialistų skaičiaus didinamas.“</p> <p>„Specialistų komandos stiprinimas ir didinimas.“</p>
Nesiima jokių priemonių	7,6%	<p>„Nėra galimybių.“</p> <p>„Jokių.“</p>

Apibendrinus (3 lentelės) duomenis galima teigti, kad bendrojo ugdymo mokyklos (89,5%) teikia didžiulę svarbą mokytojų kvalifikacijos tobulinimui ir žinių bei įgūdžių stiprinimui dirbant su SUP turinčiais mokiniais, didinant įtraukiojo ugdymo pasirengimą. Mažesnis procentas respondentų (2,9%) įvardijo priemonę kaip specialistų skaičiaus didinimas. Taip pat 13 (7,6%) mokyklų nesiima jokių priemonių, kurios didintų mokyklos pasirengimą įtraukiajam ugdymui.

Apibendrinus (2 lentelės ir 3 lentelės) duomenis, galima teigti, kad mokyklų vadovai ir jų administracija gerai suvokia skirtumus tarp prieinamumo didinimo ir pasirengimo užtikrinimo. Tad įvardytos priemonės tinkamai atspindi įtraukiojo ugdymo prieinamumo didinimą: mokyklos infrastruktūros ir fizinių mokymosi aplinkų gerinimas ir pritaikymas, ugdymo organizavimas bei specialistų paieška, bendradarbiavimas ir pagalbos teikimas. Taip pat įtraukiojo ugdymo pasirengimą užtikrinančios priemonės buvo įvardytos: pedagogų kvalifikacijos kėlimas, bendruomenės švietimas, mokymosi priemonių įsigijimas, bei aplinkų pritaikymas.

Iš 171 respondentų buvo paminėta, kad 2 mokyklos dalyvauja Tūkstantmečio mokyklų programoje, tad priemonės, kurios didina įtraukiojo ugdymo prieinamumą ir pasirengimo užtikrinimą buvo įvardijamos visos anksčiau minėtos (ilustruojantys teiginiai):

- „Mokykla dalyvauja TŪM programoje.“;
- „Pateiktas prašymas steigėjui dėl papildomų specialiojo pedagogo, mokytojų padėjėjų etatų steigimo, dalyvavimas TŪM projekte (suplanuota atnaujinti pradinių klasių baldus įrengiant individualias darbo vietas SUP mokiniams, pritaikant jas pagal poreikius. Suplanuotas sensorinio kambario įrengimas, suplanuoti specialistų užsiėmimai jame, taip pat papildomas priemonių įsigijimas dalykinių žinių gilinimui bei įtvirtinimui). Mokytojai dalyvavo ilgalaikiuose programų individualizavimo ir personalizavimo mokymuose. Sistemingai atnaujina ir gilina žinias įvairiuose seminaruose susijusiuose su SUP turinčiais mokiniais.“

IŠVADOS

1. Mokslinės literatūros ir švietimo dokumentų analizė parodė, kad įtraukios švietimo sistemos yra gyvybiškai svarbios socialiai įtraukesnės visuomenės sudedamoji dalis. Tad įtraukusis ugdymas suprantamas kaip nuolatos vykstantis procesas, kuriame būtina atsižvelgti į besimokančiųjų individualius poreikius. Kiekvieno mokinio teisė dalyvauti ugdyme ir laisvai galėti dalintis savo nuomone, dalyvauti mokyklos veiklose. Skirtybės vertinamos ne kaip problemos, o visuomenės priimamos ir toleruojamos. Keičiasi ugdymo įstaiga, o ne mokinys. Stengiamasi pašalinti visas įmanomas kliūtis ir užtikrinti štraukiojo ugdymo prieinamumą bei pasirengimą. Apžvelgus pagrindinius tarptautinius bei Lietuvos Respublikos teisės aktus, pastebėta, kad specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių lygiavertė teisė į mokslą jiems pritaikytoje fizinėje aplinkoje yra detalai reglamentuota ir teoriškai turėtų būti įgyvendinama.
2. Išnagrinėjus Nacionalinio švietimo plėtros planą 2021-2023 m. aiškiai matyti spręstinios problemos, su kuriomis ugdymo įstaigos susiduria kasdien. Nepakankamai išplėtotą švietimo pagalbą mokyklose, neužtikrinamas neformaliojo vaikų švietimo (toliau – NVŠ) prieinamumas, aukštas patyčių lygis mokyklose. Kad mokiniai galėtų efektyviai mokytis jiems pritaikytoje aplinkoje, turi būti sudarytos sąlygos gauti žinias, pagal jų poreikius. Šioms problemoms spręsti yra numatytos aiškios priemonės, kurių imsis Lietuvos Respublika per ateinančius metus.
3. Išryškėjo svarbiausi iššūkiai su kuriais bendrojo ugdymo mokykloms tenka susidurti vykdant įtraukijį ugdymą: specialiųjų pedagogų trūkumas, didelis mokymosi pasiekimų atotrūkis, mokymosi aplinkos pritaikymas. Nors vienos mokyklos gauna papildomą finansavimą, o kitos mokyklos ne, tačiau, pedagogų trūkumo problemos tai neišsprendžia. Taip pat finansavimo klausimas liečia ir mokymosi aplinkos pritaikymo klausimą. Kuris yra vienas iš pagrindinių iššūkių mokykloms, kurios priima įvairius poreikius bei gabumus turinčius mokinius.
4. Išryškėjo iššūkiai, su kuriais susiduria įstaigų pedagogai, klasėje mokantys skirtingų gabumų ir poreikių vaikus: didelis mokinių skaičius klasėse, mokymosi priemonių trūkumas, žinių ir įgūdžių trūkumas, nepatrauklios darbo sąlygos. Respondentų nuomone, mokytojams trūksta motyvacinio stimulo, tokio kaip papildomas užmokestis už padidėjusį darbo krūvį. Visi šie išvardyti iššūkiai yra labai svarbios priežastys iš kurių kyla problemos dėl kokybiško ir efektyvaus įtraukiojo ugdymo nebuvimo. Mokytojams yra sudėtingos sąlygos ugdyti skirtingų gabumų mokinius, kai tam nėra nei priemonių, nei žinių, nei laiko.
5. Išryškėjo priemonės didinančios mokyklų pasirengimą ir prieinamumą įtraukiajame ugdyme: mokyklos infrastruktūros gerinimas, fizinės aplinkos pritaikymas, ugdymo organizavimas, specialistų paieška, mokymosi priemonių įsigijimas, kvalifikacijos tobulinimas, bendruomenės švietimas. Respondentų nuomone, viskas atsigręžia į finansinius išteklius, jei jų trūksta, tuomet priemonės didinančios įtraukiojo ugdymo prieinamumą ir pasirengimą siaurėja ir apsiriboja tik kvalifikacijos tobulinimu, kurio žinoma nepakanka.

REKOMENDACIJOS

Atsižvelgus į analizuotą literatūrą, dokumentus, teisės aktus, atliktą tyrimą, padarytus apibendrinimus ir išvadas, pateikiamos rekomendacijos:

- Švietimo politiką įgyvendinantiems atstovams – didinti finansavimą švietimo sistemai, kuri aprėpia ne tik infrastruktūrą, mokymosi priemones, bet taip pat didinti pedagogų atlyginimą, ypatingai kai mokykloje mokytojai susiduria su jau anksčiau išvardytais iššūkiais, vykdant įtraukįjį ugdymą, kurie apsunkina darbo sąlygas, didina darbo krūvį, bei pedagogų profesijai patrauklumo neprideda. Stiprinti pedagogų rengimą bei švietimą specialiųjų poreikių mokinių ugdymo bei įtraukiojo ugdymo sistemos įgyvendinimo bendrojo ugdymo mokykloje klausimais. Pagalbos specialistų (soc. pedagogų, spec. pedagogų, mokytojo padėjėjų, logopedų, psichologų) specialistų paieška ir mažinti mokinių skaičiaus klasėse problemą.
- Mokyklų vadovams – skatinti savo ugdymo įstaigos pedagogus kelti kvalifikaciją, sudaryti tam tinkamas sąlygas, skatinti bendradarbiauti su savivaldybių atsakingomis įtaigomis bei mokinių tėvais.
- Pedagogams – ieškoti būdų, kaip efektyviai dirbti su skirtingus poreikius turinčiais mokiniais, skatinti vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, ir kitų mokinių tarpusavio bendradarbiavimą, pagalbos vieni kitiems teikimą. Kaip minėjo respondentai, kad pedagogams trūksta žinių ir įgūdžių dirbti su šiais mokiniais, būtinas pedagogų švietimas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. „Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas“, Nr. I-2044. Žiūrėta: 2022-11-20 dieną. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.2319>
2. „Dėl Mokyklų, vykdančių formaliojo švietimo programas, tinklo kūrimo taisyklių patvirtinimo“, Nr. 768. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.402875/asr>.
3. Įsakymas „Dėl švietimo, mokslo ir sporto ministro 2022 m. sausio 10 d. įsakymo Nr. V-46 „Dėl neformaliojo vaikų švietimo programų“. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7d52c930999f11ec9e62f960e3ee1cb6>. Žiūrėta: 2023-01-16 dieną.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucija. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1890>. Žiūrėta: 2023-01-23 dieną.
5. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo Nr. I-1489 5, 14, 21, 29, 30, 34 ir 36 straipsnių pakeitimo ir papildymo 45 straipsniu įstatymo projektas. Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymo poveikio vertinimo pažyma. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/d96600419e5911eaa51db668f0092944?jfwid=i3h7wm2wv> Žiūrėta: 2022-012-15.
6. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija. Švietimo ir mokslo ministro 2015 m. gruodžio 21 d. įsakymas Nr. V-1309 „Dėl pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų aprašo patvirtinimo“. 33.4. Ugdymosi bruožai ir jų dalyvių vaidmenys. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/481fb7d0a82611e59010bea026bdb259> Žiūrėta: 2022-12-15.
7. Nr. VIII-969 Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas (lrs.lt).
8. Žiūrėta: 2022-11-25 dieną. Lietuvos švietimo koncepcija (lrv.lt)
9. Žiūrėta: 2022-11-28 dieną. LKD - Lietuvos kurčiųjų draugija
10. Žiūrėta: 2022-11-25 dieną. Standartinės neįgaliųjų galimybių suvienodinimo taisyklės | Jungtinės Tautos įgalina.
11. Žiūrėta: 2022-10-13 dieną. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolai (lrs.lt).
12. Švietimo, sporto ir mokslo ministerija (sud.) Adomaitienė, R. (2001). Specialiųjų poreikių asmenų ugdymo reformos nacionalinės strategijos projektas. Prieiga internete: <https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/kiti/STRATEGIJA-RA.pdf> (žiūrėta 2023-01-12).

13. Adomaitienė, R., Samsonienė, I. (2003). Įvairaus mokytojų požiūrio į integruotą mokymą aspektai. Konferencijos medžiaga. Vilnius.
14. Ališauskas, R.. (2014). Švietimo politikos gairės. http://svis.emokykla.lt/uploads/Ricardas%20Alisauskas_SMM.pdf (žiūrėta 2023-01-09).
15. Ališauskienė S., Miltenienė L. (2019). Inkluzinis ar įtraukusis ugdymas: socialinių konstruktyvų interpretacijos švietimo kaitos kontekste. Specialusis Ugdymas. Lietuva, Šiaulių universitetas. 38, p. 26.
16. Ališauskienė, S. ir Miltenienė, L. (2018). Inkluzinis ar įtraukusis ugdymas: socialinių konstruktyvų interpretacijos švietimo kaitos kontekste. Specialusis ugdymas / special education, 1(38): 11–32 p. DOI: 10.21277/se.v1i38.430. Prieiga internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LTLDB-0001:J.04~2018~1588837920940/J.04~2018~1588837920940.pdf> (žiūrėta 2023-01-12).
17. Ališauskienė, S., Miltenienė, L. (2018). Inkluzinis ar įtraukusis ugdymas: socialinių konstruktyvų interpretacijos švietimo kaitos kontekste. Specialusis ugdymas, 1(38), p. 11–32.
18. Boruta J., Gudynas P., Jackūnas ž., Karosas J. Ir kiti. (2002). Švietimo gairės. Lietuvos švietimo plėtotos strateginės nuostatos. 2003 – 2012 m. Švietimo kaitos fondas. P. 10.
19. Budh S. Prajapati A. (2021). Inclusive education. International Journal of Research in Economics and Social Sciences. Tomas 11/03, ISSN: 2249-7382, p. 113. Prieiga per internetą: žiūrėta 2022-11-12 dieną. (PDF) Įtraukusis ugdymas (researchgate.net)
20. CRPD/C/GC/4. (2016). General comment No. 4, article 24: Right to inclusive education. UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities - CRPD. Prieiga per internetą: <http://www.refworld.org/docid/57c977e34.html>
21. Daiva Jakavonytė-Staškuvienė, Emilija Sakadolskienė, sudarytojos, 2017 © Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2017. Mokslu grįsto švietimo link. 529 p.
22. Europos Sąjungos Taryba (2009) Komisijos 2009 m. gegužės 12 d. išvados dėl Europos strateginio bendradarbiavimo švietime gairių ('ET 2020') (2009/C 119/02) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:119:0002:0010:EN:PDF>
23. Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra, (2014) jungtinėje ataskaitoje. Įtraukiojo ugdymo aprūpinimo pagalbos priemonėmis organizavimas.
24. Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra, 2009. Raktiniai inkluzinio švietimo kokybės plėtros principai – Rekomendacijos politikams, Odense, Danija: Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra. https://www.european-agency.org/sites/default/files/key-principles-for-promoting-quality-in-inclusive-education_key-principles-LT.pdf (žiūrėta 2023-01-12).

25. Galkienė A., (2017). Inclusion in socio-educational frames: inclusive school cases in four european countries. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, p. 64. Prieiga per internetą. Žiūrėta: 2022-12-03 dieną. ISBN: 978-609-471-100-8.
26. Galkienė, A. (2013). Specialiojo ugdymo kaita: nuo atskirties pripažinimo link. Vilnius, „Edukologija“, p. 104.
27. Galkienė, A. Pedagoginė sąveika integruoto ugdymo sąlygomis: monografija. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2003.
28. Grincevičienė, V., Szerlağ, A., Dziubcka, K. ir Targamadžė, V. (2015). Įtraukusis ugdymas: mokinių tėvų rūpesčiai ir lūkesčiai. Santalka: filologija, Edukologija. 23(1): 73–80.
29. Hallahan, D. P. ir Kauffman, J. M. (2003). Exceptional learners: Introduction to special education. Boston: Allyn and Baco
30. Inkluzinis ugdymas užsienio mokslininkų akiratyje. Šiaurės ir Baltijos šalių projektas „Mokykla visiems“ straipsnių rinkinys (2003). Vilnius: „Presvika“.
31. Iššūkiai mokyklai: inkluzijos link. (2012). Švietimo problemos, Nr. 6 (70), 1-6. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
32. Jakavonytė-Staškuvienė D. ir Sakadolskienė E. (2017). Mokslu grįsto švietimo link. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, p. 529.
33. Labinienė, R., Aidukienienė, T., Kvedarienė, J., Kliminskas, R. (2003). Mokyklą visiems kuriame šiandien. Vilnius: Presvika.
34. Lietuvos švietimo ir mokslo ministerija. (2012). Valstybinės švietimo strategijos įgyvendinimas 2003 – 2012. Medžiaga diskusijoms. Vilnius. Švietimo aprūpinimo centras, p. 10.
35. Miliušienė, M., Zuzevičiūtė, V. (2013). Mokykla kaip socialinės įterpties bendruomenė: įtraukiamosios strategijos (School as a Community for Social Inclusion: Strategies for Inclusion). Socialinis ugdymas. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, Nr. 22 (33), p. 9.
36. Mokyklą visiems kuriame šiandien. (2013). Vilnius, p. 19.
37. Mokyklų tobulinimo centras (2022). Mokinių, tėvų ir pedagogų nuomonės apie įtraukiojo ugdymo įgyvendinimą mokykloje tyrimas. Vilnius, p. 6.
38. Nacionalinė švietimo agentūra. Įtraukusis ugdymas. Prieiga internete: <https://www.nsa.smm.lt/svietimo-pagalbos-departmentas/itraukties-pletros-skyrius/itraukusis-ugdymas/> Žiūrėta: 2022-12-19.
39. Opertti, R., Brady, J., Duncombe, L. (2010). Judėjimas į priekį: įtraukusis švietimas – Švietimas visiems. Perspektyvos: ketvirtinė lyginamojo švietimo apžvalga, 39 tomas, Nr. 3, p. 205 – 2014.
40. Pranas Gudynas, Eglė Uginčienė (2006) ŠVIETIMO POLITIKOS GERINIMO GAIRĖS UNESCO „Švietimo visiems" ugdymo kokybės gerinimo politikos aktualumas Lietuvoje. ISSN 1392-5016. ACfA PAEDAGOGICA VILNENSIA. 2006 16. p. 127.

41. Ruškus, J. (2002). Negalės fenomenas. Šiauliai: Šiaulių universiteto biblioteka.
42. Samsonienė L. (2011). Negalios fenomenas integraliame ugdymo ir sporto procese. Monografija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
43. Skaudžius R., Ališauskas R., Gaižiūnas I., Galkienė A. ir kiti. (2022). Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2022. Įtraukusis ugdymas. Vilnius: Švietimo mokslo ir sporto ministerija, p. 86.
44. Sujetaitė D., Jonaitis T., Strauka O. (2019). Lietuvos bendrojo ugdymo procesų ir Nacionalinės švietimo agentūros apžvalga. Kurk Lietuvai. Prieiga per internetą: <http://kurklt.lt/wp-content/uploads/2019/10/Apz%CC%8Cvalga.pdf>.
45. Švietimo mokslo ir sporto ministerija. (2022). Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2022. Vilnius, p. 87.
46. Targamadžė, V. (2013). Bendrojo ugdymo mokyklos kaitos linkmės iš filosofinio rekonstrukcionizmo idėjų percepcijos pozicijų. Lietuvos mokslų akademija: (24), Nr. 3, p. 140-146.
47. UNESCO (2016). Framework for Action Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all. World Education Forum 2016, p. 7.
48. UNESCO. (2009). Policy Guidelines on Inclusion in Education. (Žiūrėta 2022-12-03). Prieiga per internetą: <http://unesdoc.unesco.org/images/0017/001778/177849e.pdf>.

SANTRAUKA

Darbo tema: įtraukaus ugdymo prieinamumas Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose.

Nuo 2024-ųjų metų rugsėjo 1-osios dienos įsigalios Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo Nr. I-1489 straipsnių pakeitimas ir įstatymo papildymas 45 straipsniu, kurie numato, kad kiekvienam vaikui turi būti sudarytos sąlygos ugdytis artimiausioje ugdymo įstaigoje (darželyje, mokykloje) kartu su savo bendraamžiais. Bendrojo ugdymo mokyklos, privalo tam pasiręgti ir užtikrinti įtraukaus ugdymo prieinamumą kiekvienam vaikui. 2021–2024 metų veiksmų planas, kurio tikslas – panaikinti fizines, emocines, informacines, socialines kliūtis ir užtikrinti efektyvų švietimą kiekvienam mokiniui, mokantis drauge su bendraamžiais arčiausiai namų esančioje ugdymo įstaigoje. Siekiant suteikti reikiamą, jo ugdymosi poreikius atliepančią pagalbą. Taigi, ar bendrojo ugdymo mokyklos yra tam pasiręgusios, ar taiko įvairias priemones užtikrinti įtraukujį ugdymą savo įstaigoje? Su kokiais iššūkiiais susiduria rengiantis užtikrinti įtraukujį ugdymą?

Tikslas – išsiaiškinti ar mokyklos yra pasiręgusios ir su kokiais iššūkiiais susiduria rengiantis užtikrinti įtraukujį ugdymą bendrojo ugdymo mokyklose.

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti įtraukiojo ugdymo sampratą mokslinėje literatūroje.
2. Atskleisti įtraukiojo ugdymo teisinį reglamentavimą Lietuvoje.
3. Aptarti Nacionalinio švietimo plėtros plano 2021-2030 įtraukaus ugdymo pasiręgimo užtikrinimo padarinius ir jų priežastis Lietuvoje.

Atskleisti bendrojo ugdymo mokyklų pasiręgimo užtikrinimą rengiantis įtraukiajam ugdymui.

Metodai: teoriniai - pedagoginės, mokslinės, metodinės literatūros ir dokumentų analizė. Empiriniai – uždarų ir atvirų klausimų anketinė apklausa. Kad mokiniai galėtų efektyviai mokytis jiems pritaikytoje aplinkoje, turi būti sudarytos sąlygos gauti žinias, pagal jų poreikius. Šioms problemoms spręsti yra numatytos aiškios priemonės, kurių imsis Lietuvos Respublika per ateinančius metus.

SUMMARY

The topic of the work: accessibility of inclusive education in Lithuanian general education schools.

From september 1, 2024, the education law of the Republic of Lithuania No. Amendment of Articles 5, 14, 21, 29, 30, 34 and 36 of I-1489 and addition of article 45 to the law, which provide that every child must be given the opportunity to be educated in the nearest educational institution (kindergarten, school) together with his peers. General education schools must prepare for this and ensure the availability of inclusive education for every child. The action plan for 2021-2024, the purpose of which is to remove physical, emotional, informational and social barriers and ensure quality education for every child who studies together with his peers in the nearest educational institution, providing the necessary assistance that meets his educational needs. So, are mainstream schools ready for this, or are they using various measures to ensure inclusive education in their situation? What are the challenges faced in preparing to ensure inclusive education?

The goal is to find out whether schools are ready and what challenges they face in preparing to ensure inclusive education in general education schools.

Work tasks:

1. To examine the concept of inclusive education in scientific literature.
2. To reveal the legal regulation of inclusive education in Lithuania.
3. To discuss the effects of the National education development plan 2021-2030 on ensuring preparation for inclusive education and their causes in Lithuania.
4. To reveal the assurance of the readiness of general education schools in preparation for inclusive education.

Methods: theoretical – analysis of pedagogical, scientific, methodological literature and documents. Empirical – questionnaire survey with closed and open questions. In order for students to be able to learn effectively in an environment adapted to them, conditions must be created to obtain knowledge according to their needs. To solve these problems, there are clear measures that the Republic of Lithuania will take in the coming years.

PRIEDAI

1. Ar Jūsų ugdymo įstaiga vykdo įtraukujį ugdymą?
 - a) Taip
 - b) Ne
2. Kokioje apskrityje yra Jūsų ugdymo įstaiga?
(Įrašyti atsakymą)
3. Kiek mokinių turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių mokosi Jūsų ugdymo įstaigoje?
(įrašyti atsakymą)
4. Kiek Jūsų ugdymo įstaigoje yra mokytojų – padėjėjų, kurie padeda SUP mokiniams ugdymosi procese?
 - a) 1
 - b) 2
 - c) 3-5
 - d) Daugiau nei 5
5. Ar Jūsų ugdymo įstaigoje dirba psichologas/-ai?
 - a) Taip
 - b) Ne
6. Ar Jūsų ugdymo įstaigoje dirba socialinis pedagogas?
 - a) Taip
 - b) Ne
7. Kokie Jūsų pastebėjimai atsigręžiant į penkerių metų laikotarpį: ar SUP turinčių mokinių daugėja Jūsų ugdymo įstaigoje?
 - a) Taip
 - b) Ne
8. Kokios švietimo pagalbos sulaukia Jūsų ugdymo įstaigos pedagogai?
(įrašyti atsakymą)
9. Ar vykdant įtraukujį ugdymą Jūsų įstaiga gauna papildomą finansavimą mokymosi aplinkos pritaikymui, mokymosi priemonių aprūpinimui, mokytojų – padėjėjų papildomų etatų steigimui iš savivaldybės?
 - a) Taip
 - b) Ne

10. Pažymėkite su kokiais iššūkiais susiduria Jūsų ugdymo įstaiga, vykdant įtraukujį ugdymą:
- a) Specialiųjų pedagogų trūkumas
 - b) Mokinių diskriminacija
 - c) Didelis mokymosi pasiekimų atotrūkis
 - d) Mokymosi aplinkos pritaikymas
 - e) Specialių mokymosi priemonių trūkumas
 - f) Žinių ir įgūdžių trūkumas, kaip dirbti su SUP mokiniais
 - g) (įrašyti atsakymą)
11. Su kokiais iššūkiais susiduria Jūsų įstaigos pedagogai, atsakymus pažymėkite
- a) Žinių ir įgūdžių trūkumas
 - b) Didelis mokinių skaičius klasėse
 - c) Nepatrauklios darbo sąlygos
 - d) Mokymosi priemonių trūkumas
 - e) (įrašyti atsakymą)
12. Pažymėkite, kokius išvelgiate privalumus mokantis visiems mokiniams kartu vienoje aplinkoje?
- a) Bendradarbiavimas
 - b) Diskriminacijos nebuvimas
 - c) Tolerancijos ugdymas
 - d) Socializacija
13. Ar Jūsų ugdymo įstaigoje yra mokinių, kurie mokosi namuose?
- a) Taip
 - b) Ne
14. Ar SUP turinčių mokinių tėvai bendradarbiauja su Jūsų mokyklos administracija?
- a) Taip
 - b) Ne
15. Kokių priemonių Jūsų ugdymo įstaiga imasi, didinant įtraukiojo ugdymo prieinamumą? (įrašyti atsakymą).
16. Kokių priemonių Jūsų ugdymo įstaiga imasi, didinant įtraukiojo ugdymo pasirengimą? (įrašyti atsakymą).

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2023-04-28

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

studentas (-ė) _____,

(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Įtraukaus ugdymo prieinamumas Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Žinau, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

Brigita Remutienė

(parašas)

(vardas, pavardė)